

UNIVERZITET U SARAJEVU – FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**ZASTUPLJENOST NAGRADA I KAZNI U OBITELJSKOM
ODGOJU**

Završni rad

MENTORICA

prof. dr. Lejla Kafedžić

STUDENTICA

Nadina Šogolj

Sarajevo, maj 2024,

UNIVERSITY OF SARAJEVO – FACULTY OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF PEDAGOGY

**THE PREVALENCE OF REWARDS AND PUNISHMENTS IN
FAMILY UPBRINGING**

Master's thesis

MENTOR

prof. dr. Lejla Kafedžić

STUDENT

Nadina Šogolj

Sarajevo, may 2024.

SADRŽAJ:

SAŽETAK	4
SUMMARY	5
1. UVOD	6
1.1. <i>Ključni pojmovi</i>	7
2. ODGOJ U OBITELJI	9
3. ULOGA OBITELJSKOG ODGOJA U RAZVOJU DJETETA	11
4. ODGOJNI POSTUPCI RODITELJA	13
5. NAGRADE U ODGOJU	15
5.1. <i>Vrste nagrada</i>	15
5.1.1. <i>Materijalne nagrade</i>	16
5.1.2. <i>Socijalne nagrade</i>	16
5.1.3. <i>Psihološke nagrade</i>	17
5.2. <i>Pozitivne i negativne strane nagrađivanja</i>	17
6. KAZNE U ODGOJU	20
6.1. <i>Vrste kazni</i>	21
6.1.1. <i>Tjelesno kažnjavanje</i>	21
6.1.2. <i>Psihičko kažnjavanje</i>	22
6.1.3. <i>Uskraćivanje povlastica</i>	23
6.2. <i>Pozitivne i negativne strane kažnjavanja</i>	24
7. METODOLOŠKI DIO	26
7.1. <i>Predmet istraživanja</i>	26
7.2. <i>Cilj istraživanja</i>	26
7.3. <i>Zadaci istraživanja</i>	26
7.4. <i>Istraživačka pitanja</i>	27
7.5. <i>Metode, tehnike i instrumenti istraživanja</i>	27
7.6. <i>Uzorak istraživanja</i>	27
8. ANALIZA I INTERPRETACIJA DOBIVENIH REZULTATA	28
9. DISKUSIJA REZULTATA	38
10. ZAKLJUČAK	40
11. PREPORUKE	41
12. LITERATURA	42
13. Prilog br. 1 Anketni upitnik	45

SAŽETAK

Roditeljska uloga u odgoju djece je jako važna i iziskuje mnogo truda, promišljanja i strpljenja. Obiteljski odgoj direktno utječe na ponašanje djeteta te zahtijeva primjenu različitih odgojnih postupaka i vještina koje će na najbolji način usmjeriti dijete ka poželjnim ponašanjima i pružiti mu pozitivan, poticajan odgoj. Fokus ovog istraživanja leži u proučavanju nagrada i kazni kao odgojnih metoda. Nagrade, koje mogu biti materijalne, socijalne ili psihološke, često se koriste kako bi se potaknulo željeno ponašanje kod djece. Međutim, postoji zabrinutost zbog mogućih negativnih posljedica pretjeranog korištenja nagrada, poput smanjenja intrinzične motivacije kod djeteta. S druge strane, kazne, poput tjelesnog kažnjavanja ili ukidanja povlastica, često izazivaju negativne emocionalne reakcije kod djeteta i mogu dovesti do agresivnog ponašanja. Istraživanje provedeno među roditeljima iz Općine Stari Grad, Kantona Sarajevo, otkriva da se većinom preferiraju nagrade u odnosu na kazne, a da materijalne nagrade nisu dominantan oblik nagrađivanja. Roditelji također pokazuju minimalne razlike u pristupu odgoju između očeva i majki, iako se primjećuje da očevi češće koriste kazne. Broj djece u obitelji također utječe na strategiju odgoja, pri čemu roditelji s više djece češće koriste nagrade, ali ne postoji velika razlika u korištenju kazni. Rezultati istraživanja ukazuju na važnost podrške, otvorene komunikacije te modeliranja poželjnog ponašanja od strane roditelja u odgojnom procesu, ističući potrebu za pristupima koji su afirmativni, poticajni i usmjereni na cjeloviti razvoj djeteta.

Ključne riječi: odgoj, obitelj, nagrada, kazna, dijete

SUMMARY

The parental role in child rearing is crucial and demands considerable effort, reflection, and patience. Family upbringing directly influences a child's behavior and requires the application of various parenting practices and skills that will best guide the child towards desirable behaviors and healthy development. The focus of this research lies in studying rewards and punishments as parenting methods. Rewards, which can be material, social, or psychological, are often used to encourage desired behavior in children. However, there is concern about the potential negative consequences of excessive use of rewards, such as reducing intrinsic motivation in children. On the other hand, punishments, such as physical discipline or withdrawal of privileges, often trigger negative emotional reactions in children and may lead to aggressive behavior. Research conducted among parents in the Stari Grad municipality, Sarajevo Canton, reveals a preference for rewards over punishments, with material rewards not being the dominant form of reinforcement. Parents also show minimal differences in parenting approaches between fathers and mothers, although fathers are observed to use punishments more frequently. The number of children in the family also influences parenting strategy, with parents of more children more likely to use rewards, but there is not a significant difference in the use of punishments. The research results underscore the importance of support, open communication, and modeling desirable behavior by parents in the parenting process, emphasizing the need for approaches that are affirmative, encouraging, and focused on the holistic development of the child.

Key words: upbringing, family, reward, punishment, child

1. UVOD

Mnogo faktora igra jako važnu ulogu u razvoju djeteta, ali možemo reći da je obitelj onaj najvažniji, te je osnovna jedinica društva u kojoj se odvija odgoj djece. U obitelji se prenose vrijednosti i norme te se oblikuju vještine koje će djeca nositi sa sobom kroz život. U sklopu obitelji, roditelji imaju ključnu ulogu u odgoju djece. Njihova ljubav i podrška pružaju okvir za razvoj odgovornog i uravnoteženog ponašanja kod djece, ali su značajni i za njihov cjelokupni rast i razvoj. Obiteljsko okruženje stoga treba da bude toplo, poticajno i sigurno za dijete. Obitelj je okolina najbliža djetetu, te roditelji preuzimaju mnogo uloga kako bi osigurali što bolji djetetov razvoj. To iziskuje mnogo pažnje, odricanja i truda, te iz tog razloga roditelji često posežu za različitim odgojnim sredstvima koja će im olakšati sam odgojni proces. Neki od tih odgojnih sredstava jesu upravo nagrade i kazne o kojima je u ovom radu riječ. Roditeljski stilovi mogu da budu značajan faktor u korištenju odgojnih postupaka, gdje autoritarni roditelji koriste često kazne u odgoju, a permisivni mnogo nagrađuju svoju djecu.

Nagrade i kazne u obiteljskom odgoju pružaju roditeljima alate za oblikovanje pozitivnog ponašanja djece. Ova praksa temelji se na ideji da se potaknu i ojačaju pozitivna ponašanja, a smanje i prekinu ona nepoželjna. Time se želi postići da djeca ponavljaju ono što je poželjno i nagrađeno, a izbjegavaju ono što je nepoželjno i što prati smanjenje ugode. Razumijevanje, strpljenje i pravilna primjena nagrada i kazni u obiteljskom odgoju od velike su važnosti za roditelje kako bi stvorili poticajno okruženje za razvoj pozitivnih ponašanja kod djece. Međutim, ova praksa također zahtijeva pažljivo promišljanje, jer se neprikladna upotreba nagrada i kazni može negativno odraziti na dječji emocionalni i psihološki razvoj. Možemo reći da roditelji, kako bi nagrade i/ili kazne zaista imale koristi i ispunile svoju svrhu, moraju brinuti o tome da su ta odgojna sredstva primjerena dobi djeteta, njegovoj osobnosti, ponašanju i emocionalnom stanju, jer u protivnom mogu imati negativne posljedice, kao što su negativne emocije kod djeteta, gubitak samopouzdanja ili prihvatljivo ponašanje samo da bi se dobile nagrade, a izbjegle kazne. To se jednim dijelom može postići kroz objašnjavanje razloga primjene kazne, ali i postaviti dosljedne granice pri primjeni nagrada.

Pored toga, bitno je pratiti i dob djeteta te njegov spoznajni i emocionalni razvoj, o čemu će dodatno biti govora u ovom radu, zbog toga što djeca na različite načine, u različitoj dobi, procesuiraju određene informacije, ponašanja roditelja i odnos sa njima. Cilj ovog rada je istražiti primjenu nagrada i kazni od strane roditelja iz Općine Stari Grad, Kantona Sarajevo. U teorijskom dijelu rada, kroz istraživanje različitih, već postojećih istraživanja i definicija odgoja i odgojnih metoda, daju se jasne i korisne informacije o odgoju i njegovom značaju u razvoju djeteta, kao i metodama odgoja i korisnosti nagrada i kazni te načinu na koji te odgojne metode djeluju na dijete. Važno je dati uvid i usmjeriti roditelje ka pozitivnom odgoju i korištenju onih odgojnih alata koji će poticati zdrav razvoj djeteta. Kroz istraživanje koje je sprovedeno u sklopu ovog rada, daje se uvid u učestalost korištenja nagrada i kazni roditelja Općine Stari Grad te njihove stavove o tome da li su korisne ili ne.

Nagrađivanje i kažnjavanje, kao jedan dio kompleksnog pojma koja je „odgoj“, zaista iziskuju mnogo razmatranja i pripreme, te se ne mogu koristiti olako, radi postizanja trenutnih, brzih rezultata. Ono o čemu moramo kao roditelji i odgajatelji razmišljati jeste kakav to dugoročni

utjecaj ima na dijete i šta time učimo našu djecu i pristupati ovim odgojnim metodama kroz to gledište.

1.1. Ključni pojmovi

Odgoj

„Odgoj u užem značenju upravljen je na izgrađivanje i oblikovanje ličnosti i karaktera, na ostvarivanje onih pozitivnih ljudskih osobina zbog kojih poštujemo određene osobe. Težište je na emocionalnoj i voljnoj sferi čovjekova bića, a odgojni rezultati očituju se u čestitim i ljudskim uvjerenjima i stavovima, u pozitivnom odnosu prema ljudima i ljudskim vrijednostima, u poštenim, pravednim, humanim, plemenitim ljudskim postupcima“ (Vukasović, 1989:11).

„Odgoj je sistem aktivnosti, djelatnosti i procesa (prenošenja i usvajanja znanja, učenja idr.) u kojem njegovi subjekti u samoupravnoj interakciji i komunikaciji planiraju, organiziraju, ostvaruju, vrednuju i usmjeravaju razvoj dispozicionog potencijala u smjeru njegove potpune diferencijacije i integracije, te razvoj čovjekove društvene osobenosti i samosvijesti za samostalan, slobodan i univerzalno oslobodilački, kreativan i međuzavisan život u društvenoj zajednici ljudi“ (Vujčić, 2013:138).

Obitelj

„Obitelj je osnovna društvena skupina, povezana srodstvom, utemeljena na braku i zajedničkom životu užega kruga srodnika, prije svega roditelja, koji vode brigu o djeci (svojoj ili posvojenoj) te ih odgajaju“ (Hrvatska enciklopedija., mrežno izdanje).

„Obitelj je društvena zajednica čije su karakteristike zajedničko prebivanje, ekonomska suradnja i razmnožavanje, a uključuje odrasle osobe oba spola, od kojih najmanje dvoje održavaju društveno odobrenu spolnu vezu i imaju jedno ili više vlastite ili usvojene djece od odraslih koji spolno kohabitiraju (Stevanović, 2000, prema Plevnjak, 2021:11).

Nagrade u odgoju

„Nagrade spadaju pod poticajne pedagoške mjere kojima se želi učenicima dati do znanja da su njihov rad, trud, uspješnost ili izvrsnost primijećeni, cijenjeni i poželjni“ (Tukša, 2018:20)

„Cilj nagrade jest da izazove emocionalnu ugodu kojom se želi osnažiti i poticati poželjno ponašanje kod učenika“ (Tauš i Munjiza, 2006, prema Labrović, 2016:12)

„Priznanje (simbolično ili materijalno) za rad, zasluge, stvaralačko djelo, uspjeh u nekoj djelatnosti“ (Anić, 2006:807).

Kazne u odgoju

„Kazna je u psihologiji sve ono što smanjuje čestinu nekog ponašanja, a općenito se ne sviđa onome prema kome se primjenjuje“ (Rijavec i Miljković, 2010:46).

„Za razliku od potkrepljenja, kazna smanjuje vjerojatnost pojavljivanja nekog ponašanja. Drugim riječima, u sličnoj situaciji vjerojatno nećemo ponoviti ponašanje za koje smo kažnjeni“ (Rijavec i Miljković, 2010: 95).

Kazne jesu „postupci primjene averzivnog podražaja roditelja nakon nekog neprimjerenog ponašanja djeteta s namjerom da se zaustavi ili smanji ponašanje djeteta koje roditelj smatra nepoželjnim“ (Delale, 2009:77).

2. ODGOJ U OBITELJI

Odgajanje djeteta je jedan od najvažnijih faktora u razvoju svakoga djeteta. Pored urođenih osobnosti svakoga čovjeka, koje predstavljaju osnovu njegove ličnosti, odgoj igra čak i najbitniju ulogu u njenom daljem usmjeravanju i izgrađivanju. „Najznačajniji uvjet obiteljskog odgoja su skladni obiteljski odnosi, a njih ima svaka obitelj koja se temelji na zajednici ravnopravnih osoba u kojoj roditelji vode obitelj, a djeca se u njoj odgajaju“ (Rečić, 1996, prema Plevnjak, 2021:3). Postoje dva pristupa odgoju, a to su tradicionalni i suvremeni. Prema tradicionalnom pristupu, otac bio apsolutni autoritet i jedini financijski skrbitelj za obitelj, dok se u savremenom pristupu promiču podjednake uloge između oca i majke (Khera, 2022). „Odgajanje u užem značenju upravljeno je na izgrađivanje i oblikovanje ličnosti i karaktera, na ostvarivanje onih pozitivnih ljudskih osobina zbog kojih poštujemo određene osobe. Težište je na emocionalnoj i voljnoj sferi čovjekova bića, a odgojni rezultati očituju se u čestitim i ljudskim uvjerenjima i stavovima, u pozitivnom odnosu prema ljudima i ljudskim vrijednostima, u poštenim, pravednim, humanim, plemenitim ljudskim postupcima“ (Vukasović, 1989:11). Kvalitetan odgoj se postiže prvenstveno zdravim i poticajnim odnosom između odgajatelja i odgajanika, u kojem vlada povjerenje, sigurnost i ljubav, kako bi se djetetu na ispravan način prenijele određene vrijednosti i zadovoljile njegove potrebe. Najznačajniji uvjet obiteljskog odgoja jesu skladni obiteljski odnosi, a njih ima svaka obitelj koja se temelji na zajednici ravnopravnih osoba i u kojoj roditelji vode obitelj, a djeca se u obitelji odgajaju (Rečić, 1996). Prema Ogris (2016), cilj odgoja ima dva aspekta, a to su individualni i društveni. Pod individualnim ciljem se misli na zadovoljavanje osnovnih potreba djeteta, u koje spadaju biološke potrebe (voda, hrana, zdravlje, sigurnost, itd.), socijalne (osjećaj pripadanja, ljubavi i vlastite vrijednosti) i samoaktualizirajuće (razvoj pozitivne slike o sebi, ostvarivanje vlastitih mogućnosti i snova, itd.). Društveni aspekt odgojnih ciljeva predstavlja usvajanje određenih normi i društvenog ponašanja koje će pojedincu omogućiti da se osjeća prihvaćeno i kao da pripada određenom društvu. Također, Rosić (2005:35), navodi sljedeće zadatke odgoja:

- „Zadaca odgoja u prilagođavanju na dato, na ono što već jest i što se nastoji zadržati, na unaprijed modelirane načine mišljenja, ponašanja i djelovanja ljudi.
- Zadaca odgoja u osposobljavanju čovjeka za stvaranje promjena u društvu ili za mijenjanje društvene stvarnosti.
- Zadaca odgoja u stvaralaštvu, kreativnosti i aktivnosti, učinkovito, funkcionalno, konkretno djelovanje na razvoj sposobnosti, potrebe i mogućnosti ljudi,,

Odgajanje djeteta je zahtjevna uloga koja se pripisuje ne samo roditeljima, već i učiteljima, nastavnicima, pedagogima i drugim odgajateljima, ali i okolini. Dijete odrasta prvenstveno u okruženju svoje obitelji, ali se odgaja i u široj obitelji, okolini i školi. Međutim, odgoj djeteta započinje u obitelji. Gledajući Bronfenbrennerov-u teoriju Ekoloških sistema, obitelj spada u mikrosistem, onaj najbliži djetetu. Dijete u obitelji usvaja svoja prva znanja, uči se odnosima sa drugima i socijalizaciji i razvija svoju ličnost. „Odgajanje u obitelji je poseban međuljudski odnos „primanja“ i „davanja“, ispunjen sadržajima povjerenja, razumijevanja, ljubavi, iskrenosti, želja, nada, radosti i razočaranja“ (Rosić, 2005:39). Da bi odgoj u obitelji bio kvalitetan, potrebno je da roditelji, odnosno obitelj ima određene predispozicije. Unutar

obitelji trebaju da vladaju skladni obiteljski odnosi. Oni utječu na stabilnost obitelji, atmosferu, te takav skladan i uravnotežen odnos pozitivno djeluje na oblikovanje djetetove osobnosti (Ogris, 2016). Prema Pernar (2010), osvrćući se na rezultate različitih istraživanja iz socijalnog i kognitivnog razvoja, postoji šest osnova za dobar odgoj, a to su: uvažavanje razvojne spremnosti djeteta, pokazivanje ljubavi i poštovanja prema djetetu, prevlast nagrade i pohvale nad kaznom i frustracijom, postavljanje jasnih, smislenih i dosljednih pravila, uspostavljanje otvorene komunikacije i razumno davanje slobode djetetu po pitanju samostalnosti i preuzimanja odgovornosti. Roditelji u odgoju trebaju postavljati jasna pravila i od samog početka učiti dijete prihvatljivim oblicima ponašanja, kako kroz učenje granica tako i kroz učenje po modelu, ali i pružati djetetu dovoljno topline i ljubavi.

Odgoj je složen i dugotrajan proces koji zahtjeva mnogo rada i promišljanja te usavršavanja vlastitih roditeljskih kompetencija. U literaturi se govori o različitim odgojnim područjima te kroz ta područja možemo vidjeti koliko ustvari odgajatelji imaju važnosti u razvoju djeteta, odnosno koliko odgoj utječe na različita područja djetetovog razvoja. Prema Stevanoviću (2000, prema Plevnjak, 2021:12) postoji „deset različitih odgojnih područja:

- Tjelesni razvoj djeteta – odnosi se na intenzivni razvitak dječjeg organizma, stjecanje zdravih navika i otpornosti. Započinje i odvija se unutar obitelji.
- Intelektualni razvoj djeteta – odnosi se na djetetovo stjecanje prvih iskustva, znanja i navika. Odvija se u obitelji.
- Moralni razvoj djeteta – odvija se preko roditeljskih društvenih odnosa koje dijete promatra i na taj način ono reflektira i poprima različite oblike ponašanja.
- Estetski razvoj djeteta – događa se kada je dijete okruženo lijepim stvarima koje ga motiviraju da i samo stvara.
- Radni i tehnički odgoj – odvija se u obitelji kada dijete promatra radno aktivne osobe iz svoje bliske okoline kako rade. Uključivanjem djeteta u njemu pristupačne poslove omogućuje djetetu da stvori radne navike.
- Ekološki odgoj – započinje u obitelji, a odnosi se na čistoću i stjecanje higijenskih navika.
- Ergologijski odgoj – učenje da jedino vlastitim radom čovjek može napredovati.
- Viktimološki odgoj – govori na koji način razviti skladne emocionalne odnose.
- Kreatologijski razvoj – kreće od obitelji koja djecu potiče na prihvatljivo književno, glazbeno, likovno i scensko izražavanje.
- Religijski odgoj – potiče se stvaranje duhovnih, etičkih i kulturnih vrijednosti“.

Stevanović (2002:430) navodi kako „Sva ova odgojna područja predstavljaju nerazrušivu cjelinu i treba ih integrativno promatrati u obiteljskom odgoju jer se samo na taj način mogu postizati željeni rezultati“. Odgoj je složen proces koji obuhvaća različite aspekte razvoja djeteta, od tjelesnog i intelektualnog do moralnog i estetskog. Uloga roditelja je da, postavljajući pravila, koristeći pravilne odgojne metode i pružajući djetetu dovoljno ljubavi, obuhvate što više ovih odgojnih područja i osiguraju djetetu odgoj koji će biti što poticajniiji za njegov razvoj.

3. ULOGA OBITELJSKOG ODGOJA U RAZVOJU DJETETA

Obitelj, koja predstavlja primarnu zajednicu za dijete, ima jako bitnu ulogu u djetetovom rastu i razvoju. Brojni čimbenici mogu utjecati na razvoj djeteta, međutim odnos roditelja i djeteta je najutjecajnije. Prema Rosić (2005), zadatak obitelji jeste zadovoljiti odgojno-obrazovne, psihološke, biološke i socijalne potrebe djeteta, te da se sva iskustva koje dijete stekne upravo kroz odnose sa svojom obitelji prenose na njegov kasniji život. Isti autor obitelj definira kao „temeljnu društvenu zajednicu čija je osobitost sustavna briga za odgoj“ (Rosić, 2005:79). Obitelj čini osnovu socijalnog svijeta svakog djeteta, stoga je kvaliteta odnosa unutar obitelji od suštinskog značaja za zdrav razvoj djeteta. Takav kvalitetan i zdrav odnos, u kojem je zastupljeno razumijevanje i komunikacija između roditelja i djece jeste temelj sretne i uspješne obitelji. Jedna od osnovnih uloga obitelji jeste odgoj. Dijete najviše vremena provodi sa svojim roditeljima te od njih, kroz intencionalni i neintencionalni odgoj, uči kako se odnositi prema sebi i svijetu oko sebe. „Roditelji su prva društvena jezgra koja odgaja dijete i provodi prvu socijalizaciju. Obitelj jedina može pružiti blisko, neposredno, intimno, osjećajno i ljubavljivo prožeto ozračje koje je toliko potrebno mladom biću kako bi se nesmetano razvilo u zrelu i moralnu ličnost“ (Rosić, 2005:97-98).

Rosić i Mušanović (1997:118) navode da obitelj kao zajednicu ljudi odlikuju sljedeće karakteristike:

1. Složene interakcije tijekom kojih se razvijaju modeli ponašanje čovjeka
2. Izrazita osjećajna povezanost članova i skupine
3. Jak utjecaj na razvoj osobnog i skupnog identiteta i psihološkog integriteta osobe
4. Međusobni odnosi koji su bogatiji i intenzivniji od drugih tipova skupina
5. Kontinuitet i trajnost veza među članovima
6. Stjecanje iskustva odgojne naravi
7. Poticanje učenja članova obiteljske zajednice

Sve navedene karakteristike jesu preduvjet za zdrav razvoj djeteta i njegovog odnosa prema sebi i svijetu oko sebe. Prema Rosiću (2005), obiteljska sredina treba da bude topla i sigurna, jer u takvom okruženju dijete stvara temelje svoje ličnosti, razvija emocije, formira navike, stječe prve spoznaje, uči se kako se ponašati prema drugim ljudima i izgrađuje svoje moralne vrijednosti. Stoga je bitno koje odgojne stilove roditelji koriste, jer oni mogu da igraju bitnu ulogu prvenstveno u samom odnosu roditelja i djeteta, a pored toga i u tome što dijete uči iz tih postupaka roditelja. Christensen (2014) govori o tome kako obitelj može utjecati na dijete kroz podršku i ljubav, na način da djeca koja osjećaju da su voljena i prihvaćena od strane roditelja imaju veću vjerojatnost da razviju pozitivan odnos prema sebi i drugima. Pored toga, roditelji mogu utjecati i kroz modeliranje emocija, odnosno kroz pružanja pozitivnog modela svojoj djeci. Roditelji koji su konfliktni, koji ne komuniciraju nego samo kažnjavaju djecu, koji su nedostupni, kod djece mogu potencijalno stvoriti slična ponašanja u odnosu sa drugima. Također, navodi se i važnost pružanja sigurnog okruženja i rješavanje konflikata u razvoju emocionalne inteligencije i sposobnosti prepoznavanja i izražavanja emocija kod djeteta. Ono što je bitno za ovaj rad, a što također autorica Christensen (2014) navodi, jeste postavljanje

granica i pravila i komunikacija. Prema autorici, postavljanje jasnih granica u obitelji djetetu pomaže da bolje razumije očekivanja društva i društvene norme, kao i da razvija samokontrolu i suosjećanje, da lakše izrazi svoje osjećaje i potrebe, ali i generalno vještine komunikacije. Postavljanje jasnih granica i komunikacija idu ruku uz ruku, zbog toga što je komunikacija nužna tokom postavljanja granica i primjene određenih odgojnih mjera, kako bi dijete bolje shvatilo posljedice svog ponašanja i bilo motivirano da takvo ponašanje i nastavi.

„Tradicionalno shvaćanje obitelji je da se u njoj dijete razvija moralno, čime stječe životna iskustva i uči se razlikovati dobro od zla, usvaja običaje, prihvaća, načine i razvija navike kulturnog ponašanja“ (Šlogar, 2022:2). Koliko god se još uvijek usvajaju određena pravila tradicionalnog odgoja, odgoj i uloga roditelja se promijenila u odnosu na prošlost. Suvremene obitelji su pod utjecajem globalne društvene klime, okoline, ubrzanog tempa života i odgovornosti koju roditelji imaju (Šlogar, 2022). Uloga majki i očeva u obitelji se mijenja, te se teži ka ravnopravnosti. Uloga obitelji se proširila u odnosu na prošlost, te djeca više nisu „predmeti odgoja“, već se mnogo više radi na stvaranju zdravog emocionalnog odnosa sa djetetom i uzimanja u obzir djetetovih emocija i potreba. Prema Gazilj (2015), pojam roditeljstva uključuje brigu, pružanje potpore prilikom socijalizacije djeteta i skrb, a neki od ciljeva obitelji kao primarne zajednice djeteta jesu socijalizacija, pružanje ljubavi, nježnosti, zaštite i sigurnosti djetetu, osiguravanje osnovnih materijalnih uvjeta za kvalitetan život i učenje osnovnim moralnim vrijednostima. Maleš (2012) navodi da je temeljna uloga roditelja u životu djeteta jest da sa svojim djetetom diskutira o raznim znanjima i problemima, da uči svoje dijete kako riješiti određene probleme i sukobe i da, zajedno sa svojom djecom, sudjeluje u raznim kulturnim, muzičkim i sportskim aktivnostima.

Pored pozitivnih učinaka koje obitelj može imati u životu djeteta, toliko postoje i rizici koji prate neskladne odnose u obitelji i nepoticajan odgoj. Prema istraživanjima autora Obradović (2014), obiteljski odgoj i odnos roditelja i djece znatno utječe na to da li će dijete postati delikvent. Istraživanje je pokazalo da se kod djece iz jako dobrih obiteljskih odnosa rijetko pojavljuje kronična, odnosno cjeloživotna delikvencija (10,7%), a kod 70,1% djece se pojavljuje inicijalna, odnosno početna delikvencije, dok je kod svakog 12. preddelikventnog djeteta odnos u obitelji konfliktan i negativan, te gdje se dijete zlostavlja ili zanemaruje. Autor zaključuje da se inicijalno delikventno ponašanje može javiti i u dobrim i u lošim obiteljskim situacijama, ali postoji razlika u zadržavanju delikventnog ponašanja, gdje u lošim obiteljskim situacijama takvo ponašanje djeteta prerasta u kroničnu delikvenciju, dok se većinom, u pozitivnim obiteljskim situacijama, to ne dešava.

Uloga roditelja nije samo odgojiti dijete na ispravan način, već i stvoriti takvu emocionalnu vezu sa djetetom koje će omogućiti stvaranje poticajnog i sigurnog okruženja, u kojem će se dijete razvijati moralno, socijalno, fizički, kognitivno i emocionalno.

4. ODGOJNI POSTUPCI RODITELJA

Prema autorima Bukatku i Dahleru (2001, prema Delale i Pećnik, 2010), roditeljski odgoj velikim dijelom utječe na cjelokupan djetetov rast i razvoj, te je od velike važnosti odabir odgojnih postupaka u procesu odgoja. Odgojni postupci roditelja jesu specifični postupci koje roditelji koriste u procesu odgajanja, kako bi usmjerili svoje dijete. Prema Filipoviću (2005), neki od poželjnih odgojnih postupaka jesu povjerenje, iskazivanje ljubavi i pružanje emocionalne podrške, razgovor, pohvale, strpljenje, učenje djeteta samopoštovanju, pomaganje u traženju izbora, dosljednost, dok su nepoželjni odgojni postupci prijetnje, ponižavanje, vikanje, ucjenjivanje, uspoređivanje, obeshrabrivanje, optuživanje i stvaranje osjećaja krivice.

Vukasović (1999) navodi da učinkovita i pozitivna disciplina odgaja i vodi djecu, ona ih ne prisiljava na poslušnost nego ih vodi zdravom razvoju koji podrazumijeva poticanje prihvatljivog i primjerenog ponašanja, te da dijete postane zrela odrasla osoba koja će uzeti u obzir i potrebe drugih, staviti sa strane svoje želje i prihvaćati različitosti. Jako je bitno da roditelji shvate važnost svoje uloge u razvoju svoga djeteta i da na osnovu toga biraju odgojne postupke koji odgovaraju cjelokupnom razvoju djeteta i koji će stvoriti pozitivnu vezu između roditelja i djeteta. Odgojni postupci u velikom dijelu ovise o odgojnom stilu roditelja. „Roditeljski odgojni stilovi proizlaze iz skupa roditeljskih odgojnih postupaka ili roditelji mogu odabrati roditeljski stil odgoja koji podrazumijeva primjenu određenih odgojnih postupaka“ (Khera, 2022:11). Prema različitim autorima (Vasta i sur. 1998; Brajša-Žganec, 2003; Petani, 2011; Berk, 2015) postoje četiri roditeljska odgojna stila: autoritativni, autoritarni, permisivni i zanemarujući.

- Autoritativni stil roditeljstva karakterizira balans između topline i kontrole, gdje roditelji postavljaju djeci određena pravila i granice, ali ih također uvijek nastoje objasniti ukoliko im je to potrebno. Prema Čudini-Obradović i Obradović (2006), uloga autoritativnih roditelja nije nadzorna, već savjetnička. Autoritativni roditelji s va pravila i zahtjeve objašnjavaju djetetu te mu kroz primjere i savjete daju odgovor zašto ti zahtjevi postoje. Karakteristično za ovaj odgojni stil jeste da se teži ka rješenju problema umjesto zabranama ili udovoljavanju.
- Autoritarni stil roditeljstva se još naziva i strogi, zbog toga što roditelji smatraju pravila i kazne jako bitnim faktorom uspješnog odgoja djeteta, međutim sa tim pravilima idu u krajnost (Čudina-Obradović i Obradović, 2002). Prema Brajša-Žganec (2003), autoritarni roditelji često koriste kažnjavanje kao odgojni postupak eliminacije asocijalnog ponašanja. „Autoritarni odgojni stil poznat je kao krut, iznimno strog pristup gdje se djetetu postavljaju očekivanja iznad njegove mogućnosti, a kada dijete ne zadovolji očekivanja roditelja, dodjeljuju mu se kazne neprimjerene njegovoj dobi i situaciji“ (Khera, 2022:11).
- Permisivni stil roditeljstva karakterizira visok nivo topline i nizak nivo kontrole. Roditelji puštaju djeci da sami određuju kada će ići spavati, koliko dugo će igrati igrice ili gledati TV, te ne postavljaju skoro nikakva pravila i granice. Djetetu je dana sloboda i ono može da radi sve što želi, a da pritom ne shvaća posljedice svog ponašanja niti kakvog ono ima utjecaja na okolinu, ali i njega samoga. U ovakvom roditeljskom stilu

se pred dijete ne postavljaju nikakvi zahtjevi niti zadaci (Čudina-Obradović i Obradović, 2002). „Permisivni roditelji ispunjavaju djetetu sve želje i zahtjeve jer misle da će na taj način najbolje pokazati svoju ljubav prema djetetu, a istovremeno ne postavljaju jasno određena pravila ponašanja“ (Deglin, 2016:22).

- Zanemarujući odgojni stil je vjerovatno i najnepoželjniji, a karakterizira ga neuključenost roditelja u život djeteta, odnosno nizak nivo i emocionalne topline i kontrole. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006), indiferentni roditelji postavljaju male zahtjeve djetetu, nemaju kontrolu i ne pružaju ni toplinu ni potporu djetetu.

Autorica Khera (2022) daje grafički prikaz povezanosti roditeljskih odgojnih stilova i odgojnih postupaka koje roditelji sa tim odgojnim stilom koriste.

Tablica 1 Povezanost roditeljskih odgojnih stilova i odgojnih postupaka

RODITELJSKI ODGOJNI STIL	ODGOJNI RODITELJSKI POSTUPCI
Autoritaran stil	Strogi nadzor, kontrola, prisutno učestalo kritiziranje, manjak topline, ljubavi, podrške.
Autoritativan stil	Razumijevanje, povjerenje, komunikacija, dogovor, umjerenost, toplina, ljubav, privrženost, podrška. Poštovanje djetetova slobodnog prostora. Usmjeravanje.
Permisivan stil	Pretjerana popustljivost, slaba kontrola, dijete ima previše slobodnog prostora, manjak discipline, izostanak postavljenih zdravih granica, pretjerana ljubav, emocionalna toplina i podrška.
Indiferentan stil	Hladnoća, ignoriranje, slaba kontrola, nema postavljenih zdravih granica, manjak ljubavi, podrške i emocionalne topline.

Svaki roditelj se nađe u situaciji da se njegovo dijete ponaša neprimjerenom te u tom trenutku poseže za određenim odgojnim postupcima kako bi to ponašanje eliminirali, međutim možemo vidjeti jasnu razliku između korištenja odgojnih postupaka u različitim odgojnim stilovima. Brajša-Žganec (2003) navodi da autoritarni roditelji često koriste kažnjavanje kao odgojni postupak eliminacije asocijalnog ponašanja, što možemo vidjeti i u tablici 1. Ostali odgojni stilovi to rade manje, međutim, popustljivi odgojni stil ide u krajnost sa nagrađivanjem. Prema Pernar (2010), odgojnim postupcima koje koriste autoritativni roditelji, kod djeteta će se uspostaviti osjećaj iskrenosti, povjerenja, poštovanja i potrebne odgovornosti te će se ovakav način odgoja pozitivno reflektirati na djetetove osobine. Djeca će stoga biti samouvjerenija, znatiželjna, samostalna i dobrog akademskog uspjeha, što nije slučaj i kod autoritarnih roditelja, ali i roditelja koji nepromišljeno koriste nagrade, zbog toga što neadekvatan

roditeljski pristup djetetu uzrokuje lažno poštovanje, neiskrenost, strah i nepovjerenje kod djeteta. Odgojni postupci koji roditelji koriste trebaju biti izbalansirani i uključivati pozitivan odgoj, zdravu komunikaciju i postavljanje dosljednih granica.

5. NAGRADE U ODGOJU

Prema Tukši (2018), nagrade spadaju pod poticajne pedagoške mjere kojima se djeci želi dati do znanja da su njihov rad, trud, uspješnost ili izvrsnost primijećeni, cijenjeni i poželjni. Nagrade se najčešće dodjeljuju kako bi se pojačalo ili nagradilo željeno ponašanje kod djece. Cilj im je motivisati i usmjeriti djecu prema postizanju ciljeva, razvoju vrijednih vještina i održavanju pozitivnog ponašanja. Prema Woolfolk-u (2016), nagrada jeste privlačan objekt ili događaj koji se daje djetetu kao posljedica određenog ponašanja. Važno je da kriteriji za dodjelu nagrada budu jasno definirani i da se koriste s obzirom na dugoročne ciljeve razvoja intrinzične motivacije kod djece. Nagrade mogu biti različite prirode, uključujući verbalnu pohvalu, materijalne nagrade kao što su npr. igračke ili novac, ali li druge povlastice kao što su dodatno slobodno vrijeme ili posebne privilegije.

Nagrade ne moraju nužno biti materijalne i skupe te nikad ne smiju biti zamjena za vrijeme provedeno s djetetom (Buljan Flander i sur., 2018). Često se desi da roditelji žele potaknuti pozitivno ponašanje djeteta, te ga konstantno nagrađuju, međutim, prekomjerno nagrađivanje može dovesti do toga da dijete postane zavisno od nagrada i da izgubi motivaciju za ponašanje koje se nagrađuje kada nagrada izostane. Stoga, kako bi nagrađivanje bilo efikasno, potrebno ga je koristiti promišljeno, ali i kriteriji za zasluživanje nagrade moraju biti jasno definirani, te se nagrađivanje treba primjenjivati pažljivo. „Ako se djeca često nagrađuju zbog naših želja i potreba, tada će se djeca odupirati kontroli i nagrada će biti neučinkovita“ (Plavac i Balog, 2000:73). Prekomjerno nagrađivanje ili nagrađivanje neadekvatnog ponašanja može imati negativne posljedice. Također, dugoročni cilj je da djeca razvijaju intrinzičnu motivaciju kako bi bila motivirana za pozitivno ponašanje i postizanje ciljeva, bez stalne potrebe za spoljašnjim nagradama.

Vukasović (1999) ističe da nagradu ne bi trebalo unaprijed obećati već je mnogo bolje da ona iznenadi dijete kao posljedica njegovog dobrog ponašanja. Ukoliko roditelji obećaju djetetu nagradu, te ne ispune svoje obećanje, kod djeteta se može javiti negativan osjećaj i nepovjerenje. Možemo reći da sa nagradama, iako se čine kao pozitivni poticaji, treba biti oprezan i koristiti ih uz prethodno promišljanje i sa jasnom svrhom.

5.1. Vrste nagrada

Postoje različite vrste nagrada koje roditelji, učitelji i odgajatelji mogu koristiti u odgoju djece, međutim fokusirat ćemo se na podjelu prema Čudina-Obradović (1991), koji nagrade dijeli u tri skupine: materijalne, socijalne i psihološke nagrade.

5.1.1. Materijalne nagrade

Materijalne nagrade uključuju fizičke predmete ili povlastice, poput igračaka, slatkiša, novca, novih telefona ili drugih materijalnih stvari. Danas je postao trend djecu nagraditi za njihov školski uspjeh, ili dobro ponašanje, novim telefonom, tabletom ili nekim drugim, jako skupocjenim, poklonima. Djeci se „plaća“ da urade neku kućansku obavezu, te ih se na taj način potkrepljuje. Prema Buljan-Flander i sur. (2018), nagrade ne moraju biti materijalne i skupe i nikada ne smiju biti zamjena za vrijeme provedeno s djetetom.

Prema Pink (2011), materijalne nagrade nisu uvijek najučinkovitiji motivator. Prema istraživanjima Pinka, kreativnost i dugoročna motivacija potiču iz unutarnjeg zadovoljstva, svrhe i autonomije. Materijalne nagrade, kao što su novac ili igračke, često se povezuju s kratkotrajnom motivacijom, dok dugoročno mogu smanjiti intrinzičnu, odnosno unutarnju motivaciju. U ovom slučaju, značajna može biti kombinacija materijalnih, verbalnih i socijalnih nagrada, ako se koristi na pravilan način, kako nagrade ne bi bile jedino što djecu motivira ka pozitivnom načinu ponašanja.

Važno je napomenuti da efikasnost materijalnih nagrada varira ovisno o vrsti nagrade, dobi djeteta i kontekstu u kojem se nagrade koriste. Potrebno je pažljivo razmatrati i isplanirati korištenja materijalnih nagrada u odgoju, kako bi se osiguralo da one doprinosu pozitivnom razvoju djeteta, umjesto stvaranju neželjenih posljedica.

Prema meta-analizi 128 istraživanja, koju su proveli autori Deci i sur. (1999), materijalne nagrade su bile najštetnije za intrinzičnu motivaciju kod djece, a nešto bolji utjecaj imaju na motivaciju studenata, dok verbalne nagrade više djeluju na povećanje intrinzične motivacije kod studenata, a manje kod djece.

5.1.2. Socijalne nagrade

Socijalne nagrade mogu biti iskazivanje zadovoljstva, priznanje ili pohvale. Čudina-Obradović (1991, prema Slavin, 1978), navodi da pohvala predstavlja toplo verbalno odobravanje djetetovog djelovanja ili ponašanja, te navodi da su njena glavna dva dijela „objektivna informacija o postignuću te informacija o vrijednosti vlastitog ja“. Pohvale se smatraju i najčešće korištenom vrstom nagrade koja kod djeteta stvara osjećaj zadovoljstva sobom i samopouzdanja. Ne moraju nužno biti verbalne, kao što su *Svaka čast, Ponosan/na sam na tebe, To si jako dobro uradio/la*, već se mogu pokazati i kroz govor tijela kao što je klimanje glavom ili potvrđan pogled. Ne koštaju ništa, a mogu biti jako značajne za dijete i poticanje pozitivnog ponašanja. „Pohvala treba biti usmjerena na ponašanje koje roditelj želi da se ponavlja, a ne na samo dijete“ (Štriga, 2022:18). Djetetu se treba dati do znanja koje je to ponašanje poželjno i zbog čega je dobilo pohvalu i ne pretjerivati sa pohvalama, odnosno biti oprezan sa njihovim korištenjem. „Pohvala može biti dobrim motivatorom ako je spontana i zadovoljava djetetovu potrebu za pripadanjem. U suprotnom, pohvala će biti izjednačena s nagradom i imat će mnogo manju vrijednost“ (Plavac i Balog, 2000: 73). Djeca koja na pohvalu gledaju kao na nagradu, a ne kao na priznavanje i uvažavanje njihovog truda i rada, često se mogu pozitivno i primjereno ponašati samo da bi dobili tu nagradu. Kao i sve ostale vrste

nagrada, i pohvalama se treba oprezno pristupati i izražavati ih samo onda kada dijete to zaista zaslužuje i naglasiti šta je to dobro uradilo.

Različita istraživanja prikazuju utjecaj nagrada na intrinzičnu motivaciju, te Deci i sur. (1999) navode neka istraživanja koja govore o tome kako pozitivne povratne informacije, odnosno pohvale, koja uključuju kontrolu, i pohvale koje ne uključuju kontrolu, mogu utjecati na motivaciju djeteta. Prvo istraživanje (Ryan, 1982), navodi primjer pohvale sa kontrolom – „Odlično, trebaš nastaviti s dobrim radom“ – što upućuje na to da dijete ima pritisak da nastavi dobivati dobre rezultate. Pohvala koja ne uključuje kontrolu bi sadržavala samo pozitivnu povratnu informaciju o trudu djeteta ili njegovim postignućima. Prema istraživanjima Mišetić i Kovačević (2010), pozitivne reakcije i pohvale od strane roditelja kod djeteta stvaraju pozitivnu sliku o samom sebi i svojim postignućima, te je utjecaj pohvala jednako vidljiv i kod dječaka i kod djevojčica. Sa starijom dobi se i povećava utjecaj nagrada, kako ovo istraživanje pokazuje.

5.1.3. Psihološke nagrade

Psihološka nagrada može biti „unutarnja motivacija koja je osnovni pokretač aktivnosti potrebne da se čovjek osjeća kompetentno“ (Sklepić, 2019:11). Psihološke nagrade potiču unutarnju motivaciju koja je „prisutna kad je čovjek aktivan u odsutnosti neke vanjske nagrade ili ako nastavlja aktivnost kad se vanjska nagrada ukine ili kad je aktivan zato što uživa u samoj aktivnosti“ (Čudina-Obradović, 1991:158). Njihov glavni cilj jeste da se kod djeteta stvori unutarnja motivacija da promijeni negativno ili zadrži svoje pozitivno ponašanje. U takve nagrade mogu spadati određeni izazovni zadaci gdje će dijete pokazati svoju kompetentnost i za to biti nagrađeno dobrim rezultatom ili medaljom, a u procesu uživati, što će potaći dijete da nastavi da se bavi tom aktivnošću. Također, bitno je određene zadatke za dijete napraviti što zanimljivijim, kako bi dijete shvatilo da to što radi radi zbog toga što je pozitivno, a ne zbog toga što će dobiti nagradu za to. Iz tog razloga se psihološke nagrade više vrednuju od materijalnih ili socijalnih. „Iako sva tri oblika nagrada imaju isti cilj, za materijalne i socijalne nagrade mnogi autori smatraju da predstavljaju opasnost za unutarnju motivaciju. Učenik postaje ovisan o tuđem odobravanju, umjesto da razvije samosvijest o vlastitom trudu i uspjehu“ (Labrović, 2016:12).

5.2. Pozitivne i negativne strane nagrađivanja

Uspješnost dobrog odgoja dijelom će ovisiti o sposobnosti roditelja da koriste odgojna sredstva, između ostalog i nagrade, na pravilan način, te da potakne dijete da nauči poželjna ponašanja i zadrži svoje već postojeće pozitivno ponašanje, s fokusom na daljnji razvoj. Prema Lobočkom (2005), nagrada ima dvije funkcije: zahvaljujući nagradi, dijete zna da je uradilo nešto dobro, u skladu sa očekivanjima svojih roditelja. Nagrada ima i motivacijsku funkciju: potiče dijete da ponovi pozitivno ponašanje i da ga još više poboljša. Toplina, zagrljaj ili lijepa riječ čine

dijete radosnim, sigurnim i popravljaju mu raspoloženje. Nagrada treba da ohrabri dijete da se potrudi u tome da bude bolje i da preuzima sve teže zadatke. Svaki novi djetetov uspjeh doprinosi jačanju samopouzdanja djeteta u vlastite sposobnosti.

Prema Mueller-u i Dweck-u (1998, prema Woolfolk, 2016), nagrade mogu imati i negativnu stranu, te ako se djecu pohvali zbog njihove inteligencije koja je rezultirala uspjehom, može se narušiti njihova motivacija kada neki drugi put ne budu uspješni, za razliku od onih učenika koji su pohvaljeni za naporan rad na zadatku. Učenici koji su pohvaljeni za svoju pamet ili inteligenciju, neće uživati u izradi zadataka, koliko i djeca koja su pohvaljena za naporan rad. Iz tog razloga je potrebno promisliti prije nego što primijenimo nagradu u odgoju djece. Također, „Ako se djeca često nagrađuju zbog naših želja i potreba, tada će se djeca odupirati kontroli i nagrada će biti neučinkovita“ (Plavac i Balog, 2000:73). Važno je da dijete nagrade ne shvate kao način podmićivanja i kao nešto što može dobiti uvijek. Dijete se na taj način vrlo lako može naučiti manipulaciji, te će veoma brzo početi da očekuje nagrade za određena ponašanja i stvoriti manipulativnu vezu sa svojim roditeljima. Dijete može određena ponašanja imati samo da bi dobilo nagradu, odnosno neprimjereno se ponašati ukoliko je ne dobije. „Ukoliko dođe do prečestog nagrađivanja, nagrada će izgubiti svoju vrijednost, a može doći i do pretjeranog natjecateljstva kod djece“ (Tukša, 2018:21).

Istraživanja o nagrađivanju u odgoju nema mnogo, te se većina autora fokusira na kažnjavanje. Jedno od istraživanja o korištenju nagrada u odgoju proveli su autori Theunissen, Vogels i Reijneveld (2015), koji su došli do rezultata da nagrade koje roditelji najčešće koriste u odgoju jesu pohvaljivanje i maženje djeteta (86% roditelja), privilegije (32% roditelja) i slatkiše. Prema istim autorima, privilegije, kao što su pristup nekoj omiljenoj aktivnosti, se češće provode u obiteljima s niskim socioekonomskim statusom, sa nižim obrazovnim statusom oba roditelja, i većim obiteljima, dok se pohvaljivanje češće koristi u obiteljima s višim socioekonomskim statusom i većim obrazovanjem, kao i manjim obiteljima koje imaju jedno do dvoje djece. S druge strane, autori Hoffman (prema Derman-Sparks i ABC Task Force, 1993) i Gunderson i sur. (2013) govore o postojanju neprimjerene prakse pohvaljivanja djece različitog spola, rase i sposobnosti. Prema njihovim istraživanjima, roditelji i nastavnici djevojčice najčešće pohvaljuju zbog izgleda i poslušnosti, a dječake zbog postignuća. Djecu s teškoćama u razvoju često pohvaljuju bez stvarnog razloga za pohvalom, odnosno neovisno od toga da li postoji postignuće ili ne. Gunderson i sur. (2013) dolaze do sličnih rezultata te, prema njihovom mišljenju, takav pristup predstavlja dugoročni problem zbog toga što pohvaljivanje djeci daje do znanja koje su vrijednosti važne. pa su za dječake to trud i marljivost, a za djevojčice fizički izgled. Ukoliko se odgajatelji previše fokusiraju na pohvaljivanje ishoda i rezultata, kao i onih aspekata na koje djeca nemaju veliki utjecaj, i djeca će se fokusirati na rezultate i osjećati nezadovoljno kada ne mogu postići taj isti rezultat. Jako je bitno pohvaljivati sam proces i trud djece, jer to kod njih stvara intrinzičnu motivaciju i gura ih ka tome da budu bolji.

Henderlong i Lepper (2002:778) su, u sklopu meta-analize koju su radili kako bi utvrdili pozitivne i negativne strane nagrađivanja, dali prikaz istraživanja i rezultata tih istraživanja koji ukazuju na pozitivne ili negativne efekte nagrađivanja u odgoju.

Tablica 2 Prikaz meta-analize pozitivnih i negativnih utjecaja nagrađivanja

Pozitivni efekti nagrađivanja	Negativni efekti nagrađivanja
Povećava samoefikasnost (Bandura, 1977, 1997) Pojačava osjećaje kompetencije i autonomije (Deci & Ryan, 1985) Stvara pozitivne osjećaje i pozitivnu sliku o sebi (Blumenfeld et al., 1982) Jača pozitivne emocionalne reakcije na događaje i okolinu (O’Leary & O’Leary, 1977) Pružuje poticaj za angažiranost za obavljanje zadataka (Madsen et al., 1977) Potiče adaptivnu atribuciju napora (Henderlong, 2000; Mueller & Dweck, 1998) Pomažu djeci da bolje regulišu angažman na zadacima (Schunk & Zimmerman, 1997)	Dovodi do zaključivanja o niskim sposobnostima, ako im se daju lakši zadaci (Meyer, 1992) Djeca prestaju imati unutarnju motivaciju da rade zadatak jer uživaju u njemu, nakon nagrade (Kohn, 1993; Lepper et al., 1973) Stvara pritisak i pojačava samosvijest (Baumeister et al., 1990) Uzrokuje da se percipirani lokus uzročnosti pomjeri sa unutrašnjeg na eksterno (Deci & Ryan, 1985) Proizvode čisti instrumentalni fokus – dijete radi nešto samo da bi dobilo nagradu (Birch et al., 1984) Dovodi do odbijanja pohvale ako je smatra neiskrenom (Kanouse et al., 1981) Ohrabruje poređenje sa drugom djecom, odnosno precjenjivanje sebe u odnosu na druge (Kohn, 1986)

Kao što možemo vidjeti u tablici 2, nagrađivanje može imati pozitivne efekte, kao što su osjećaji kompetencije, autonomije, pozitivna slika o sebi, ali i negativne, kao što su nesigurnost, fokusiranost na dobivanje nagrada, demotivisanost, manja kreativnost itd. Pravilno provođenje nagrađivanja zahtijeva uravnotežen pristup, u kojem se istovremeno potiče djetetova motivacija i razvoj unutarnjeg zadovoljstva, bez stvaranja ovisnosti o vanjskim poticajima.

6. KAZNE U ODGOJU

Kažnjavanje se definira kao „primjena averzivnih podražaja ili ukidanje povlastica kako bi se smanjila učestalost nepoželjnog ponašanja“ (Bukatko i Daehler, 2001:485), te u psihologiji je kazna „sve ono što smanjuje čestinu nekog ponašanja, a općenito se ne sviđa onome prema kome se primjenjuje“ (Rijavec i Miljković, 2010:46). Ono što kazna najčešće ima za cilj jeste odvratanje ili ukidanje neželjenog ponašanja, učenje djece o posljedicama njihovih postupaka, postizanje discipline i poticanje razvoja odgovornosti. Kazne je potrebno koristiti na pravilan način, kako bi imale poželjan učinak na ponašanje djeteta, ali i samo djetete. Pod time se ne podrazumijeva vikanje, fizičko nasilje ili vrijeđanje od strane roditelja, što kod djeteta može razviti strah i rezultirati kontra efektom. Jedan od pozitivnih načina korištenja kazne jeste restitucija, gdje se djetete potiče da traži rješenje za problem koji je uzrokovalo svojim ponašanjem. Djetetu se objasne posljedice ponašanja i daju mu se upute da samo odluči na koji način će ispraviti štetu. Kazna treba biti proporcionalna ponašanju djeteta, te je jako bitno objasniti da, ukoliko se koristi kazna, ona nije usmjerena na ličnost djeteta, nego na ispravku lošeg ponašanja, te da kazna ne znači da roditelj manje voli svoje djetete, već da mu ne odgovara djetetovo određeno ponašanje. „Umjerena do stroga kazna, ako se primjenjuje jasno i dosljedno, učinkovita je u smanjivanju nepoželjnoga ponašanja. Za razliku od toga, blaga kazna može zapravo povećati ponašanje ako je pažnja koja je prati jedina pažnja koju djetete obično dobiva“ (Vasta, Haith i Miller, 2005:46).

Prema (Baćak, 2022:41), „postoji šest uvjeta koje treba ostvariti kako bi se kazna učinkovito provela:

1. Kazna treba biti smisljena i povezana sa lošim ponašanjem.
2. Kazna se treba osjetiti kao isprika za počinjeno djelo – učenik nakon odrađene kazne treba imati osjećaj da je obavio svoju dužnost.
3. Kazna se treba dogoditi u pozitivnoj klimi, treba razlikovati počinitelja i djelo, kojeg se treba tretirati u skladu s njegovim dostojanstvom.
4. Kazna treba doći nakon upozorenja, ne iznenada.
5. Kaznu ne treba dijeliti iz ljutnje.
6. Tjelesne i kolektivne kazne su zakonom zabranjene.“

Kao i kod nagrada, potrebno je razmisliti prije korištenja kazne i koristiti je u ispravnom vremenu i trenutku kako bi ona ustvari bila učinkovita. Ukoliko roditelji odluče da djetetu nešto zabrane ili uskrate, a onda mu nakon nekog vremena ipak to daju, ta kazna nema učinka, jer roditelj nije dosljedan svojoj odluci. Važno je da roditelj postavi jasna pravila i kaže djetetu svoja očekivanja te da ostane dosljedan u provođenju tih pravila ili posljedica ukoliko se prekrše. Kazne se trebaju primjenjivati s razumijevanjem, a ne kao sredstvo za izražavanje bijesa. Ukoliko se kazna pretjerano koristi, te ukoliko je jako stroga, djetete može stvoriti negativne osjećaje prema roditeljima i samom sebi. „Posljedica nepoželjnog ponašanja treba biti blago neugodna, kratkotrajna, održiva, nerevoltirajuća i primijenjena neposredno nakon nepoželjnog ponašanja. U protivnom, riskiramo da bude neučinkovita“ (Labrović, 2016:5). Prema Vizek-Vidović et al. (2003), kada želimo primjereno koristiti kazne, potrebno je da djeci ne uskratimo neke sadržaje koji su za njih nužni, kao što su osnovne potrebe djece ili

određeni školski, edukacijski sadržaji, itd. zbog toga što, ukoliko se tako nešto uskrati, kazna može biti štetna za dijete. „Iako odrasli žele djecu naučiti poštovati pravila i ograničenja, oni trebaju pokušati biti primjer koji će djeca slijediti i prema kojem će kasnije i sama djelovati“ (Ljevar, 2020:3).

6.1. Vrste kazni

Postoje različiti načini na koje autori dijele kazne kao odgojne mjere, odnosno metode kažnjavanja u odgoju. Neke od tih podjela jesu podjela prema Miljkoviću i Rijavecu (2010), a ta podjela čini dva oblika kazni: kazne zadavanjem neugodnih podražaja (u što spadaju tjelesne kazne ili zadavanje određenih dodatnih zadataka, kritikovanje i vikanje) i kazne uskraćivanjem ugodnih i željenih podražaja. Prema Buljan-Flander i Karlović (2004), postoji kazna bez fizičkog kažnjavanja, a to je kazna koja se sastoji od uskraćivanja djetetovih privilegija nakon lošeg ponašanja (zabrana igranja igrice, gledanja TV-a itd.). Ove vrste kazni možemo povezati sa Skinner-ovim pojmom instrumentalnog uvjetovanja, prema kojem se vjerojatnost pojave nekog ponašanja mijenja na osnovu posljedica koje to ponašanje ima, odnosno, ukoliko ima negativne posljedice, ponašanje se smanjuje ili prestaje.

Prema Privari (2020), metode kažnjavanja možemo podijeliti na tjelesno kažnjavanje, psihičko kažnjavanje, socijalno isključivanje i kazne uskraćivanjem povlastica.

6.1.1. Tjelesno kažnjavanje

Tjelesno kažnjavanje jeste „nasilna odgojna metoda, odnosno primjena fizičke sile na integritet osobe“ (Vidović, 2008:303). Koristi se od davnina, te je čak u prošlosti bila jedna od često korištenih metoda kažnjavanja djeteta. Uključuje udarce, šamar, „pljuskanje“, štibanje, udaranje nekim predmetima, i cilj joj je nanijeti bol djetetu, kako bi dijete prestalo sa određenim lošim ponašanjem. Roditelji je najčešće upotrebljavaju kada žele trenutne i brze rezultate, što se ovakvom metodom kažnjavanja i može postići, međutim dugotrajno je jako štetna za dijete i za odnos djeteta sa roditeljima. Prema Nobes-u i Smith-u (1997) i Gerschoff-u (2002, prema Velki i Bošnjak, 2012), tjelesno kažnjavanje nije povezano s boljim ponašanjem djeteta, nego fizička kazna može čak i povećati ponašanje poput neposlušnosti i agresivnosti kod djeteta.

Postoje različiti pristupi korisnosti tjelesnog kažnjavanja, gdje su neki autori jednim dijelom zagovornici tjelesnog kažnjavanja i smatraju ga korisnim, dok drugi smatraju da je to odgojna metoda koju je potrebno skroz ukloniti iz odgoja, zbog njene neučinkovitosti i loših posljedica. Prema Tauš i Munjiza (2006), tjelesna kazna se preporučivala iz nekoliko razloga: tjelesnom kaznom, kao odgojnom mjerom, se mogao služiti i neobrazovan učitelj, a također primjena tjelesne kazne ne traži mnogo pripreme te djecu trenutno dovodi u red. Prema Trstenjaku (1917) tjelesnom kaznom je potrebno kazniti dijete ukoliko ne sluša i protiv odgajateljeve volje. Međutim, Trstenjak također ističe kako tjelesna kazna postaje opcijom onda kada su se

ostale odgojne mjere, kao što su razgovor, pozitivni primjeri, navikavanje na dobro ponašanje kazne u obliku oduzimanja ugodih podražaja, pokazale neučinkovitim odgojnim mjerama. Prema Gershoff-u i sur. (2010), s druge strane, tjelesno kažnjavanje je kontroverzna metoda discipliniranja djece zbog toga što je roditelji koriste u dvije svrhe - kao sredstvo kontrole djetetovih negativnih ponašanja i kao sredstvo poticanja pozitivnih obrazaca ponašanja. Djeca uče po modelu roditelja, te tjelesno kažnjavanje može izazvati samo površno usvajanje pozitivnih obrazaca ponašanja, da bi djeca izbjegla fizičku kaznu, međutim, uče kako se nasiljem rješavaju problemi. Tjelesna kazna dovodi do straha, poniženja i boli, a dugoročna poruka koja se upućuje djetetu jest da je nasilje prihvatljiv oblik rješavanja problema (Miljković i Rijavec, 2010).

Mnoga provedena istraživanja govore o utjecaju tjelesnog kažnjavanja na pojavu delikventnog ponašanja, mentalnih problema, kognitivni razvoj, emocionalni razvoj i mnoge druge aspekte u životu djece i mladih. Istraživanja Cheng i sur. (2011, prema Mackenzie i sur., 2011, prema Durrant i Ensom, 2017), su pokazala da postoji značajna povezanost između tjelesnog kažnjavanja djece i delikvencije, dječje agresije i povećane razine agresije prema roditeljima, braći i sestrama, partnerima i vršnjacima. Nadalje, istraživanje koje su proveli Rebellon i Straus (2017), pokazuje povezanost tjelesnog kažnjavanja i antisocijalnog ponašanja. Došli su do zaključka da tjelesno kažnjavanje od strane oba roditelja više utječe na razvoj antisocijalnog ponašanja, nego kada su kažnjavani od strane samo jednog roditelja, zbog toga što djeca koja su kažnjavana od strane oba roditelja ne mogu pronaći pomoć i utjehu u drugom roditelju. O povezanosti tjelesnog kažnjavanja i povećanja stresa govore Pećnik i Tokić, prema čijim istraživanjima se došlo do podataka da djeca imaju sljedeće emocionalne reakcije na tjelesno kažnjavanje: „tuge, depresivnosti, nesigurnosti, straha, poniženosti, gubitka samopoštovanja i samopouzdanja“ (Pećnik i Tokić, 2011, str. 143).

6.1.2. Psihičko kažnjavanje

Psihičko kažnjavanje obuhvata sve postupke kojima je cilj omalovažiti dijete i postići da se dijete ne osjeća dobro radi svojih postupaka, a razlikuje se od psihološkog zlostavljanja po tome što je uzrok psihološkog kažnjavanja asocijalno ponašanje djeteta (Child Right International Network, lipanj 2022, prema Štriga, 2022). Također se definira i kao „kroničan stav ili postupanje roditelja odnosno drugih skrbnika koje ometa razvoj djetetove pozitivne slike o sebi“ (Killen, 2001:27). Psihičko kažnjavanje se odvija u vidu verbalnog kažnjavanja, u što može spadati vikanje, psovanje, jako kritikovanje, vrijeđanje, itd. Međutim, može se javiti i u vidu ignoriranja djeteta, manipulacije i ostalih vidova ponašanja koja kod djeteta prouzrokuju neugodne osjećaje. Prema Bilić i sur. (2012), psihičko kažnjavanje djece je prisutno u obiteljima gdje je komunikacija vrlo loša, gdje dijete ne sudjeluje u odlukama i razgovorima unutar obitelji, djetetove potrebe i želje se ne poštuju, te ga se rijetko pita za mišljenje. Ukoliko se koristi prečesto i ukoliko je jako intenzivna, tada se naziva i psihičkim zlostavljanjem. Postoje različiti znakovi i ponašanja djece koja upućuju na prisustvo psihičkog kažnjavanja u obitelji. Prema Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja (2003, prema Bilić i sur., 2012) socijalni znakovi koji mogu upućivati na psihičko nasilje ili kažnjavanje jesu

nesigurnost, teže stvaranje odnosa sa ljudima, smanjene socijalne vještine i teško prilagođavanje i strah tokom aktivnosti u koje bi se trebali uključiti. Korisnost ovog načina kažnjavanja se može ogledati u pravilnom korištenju ove odgojne mjere. Prema Maleš i Kušević (2008) ako se neki postupci verbalnog kažnjavanja koriste umjereno tada mogu biti uspješni, ali ukoliko se verbalno kažnjavanje konstantno upotrebljava, postaje neučinkovito te može pojačati asocijalno ponašanje djeteta. Još neke posljedice psihičkog kažnjavanja prema Hart, Binggeli i Brassard (1998., prema Kairys i Johnson, 2002.), jesu pesimističan stav o životu, nisko samopouzdanje, nemogućnost kontrole bijesa, anksioznost i depresija, antisocijalno i neprihvatljivo ponašanje, itd. S druge strane, korištenje psihičkih kazni može biti korisno u odgoju, ukoliko se koristi umjereno i primjereno dječjem uzrastu i zrelosti.

Psihološko kažnjavanje i zlostavljanje u djetinjstvu uzrokuje dugoročne učinke na čak pet područja psihosocijalnog razvoja: neurološki i intelektualni, školski uspjeh i životna očekivanja, socio-emocionalni razvoj, socijalni odnosi i mentalno zdravlje (Ajduković, 2001). Prema različitim istraživanjima, psihološko kažnjavanje i zanemarivanja djeteta može da predstavlja rizik za pojavu različitih emocionalnih teškoća. Prema Hart i sur. (1998), Lehigh longitudinalno istraživanje prikazuje rezultate prema kojima djeca predškolske dobi koja doživljavaju psihološko kažnjavanje i zlostavljanje u vidu kritikovanja, prijetnji i verbalnog odbacivanja, kasnije kao adolescenti pokazuju agresivno i napadačko ponašanje te se u školi osjećaju ljutito, nevoljeno, agresivno i nemaju samopouzdanja. Također, prema istim autorima, rezultati nešto drugačijeg istraživanja od strane Cambridge-Somerville Youth, pokazuju da se varijable kao što su nedostatak roditeljskog nadzora i roditeljsko odbacivanje nalaze među najvećim faktorima za pojavu maloljetničke delikvencije. Iz navedenih istraživanja, ali i mnogih drugih, o kojima se može više pročitati u literaturi autora Hart i sur. (1998), možemo zaključiti da negativnih posljedica psihološkog kažnjavanja ima mnogo, te da predstavljaju rizik za pojavu neželjenih ponašanja kod djece, kao i negativnih psiholoških i emocionalnih stanja. Roditelji ne trebaju da se u momentu ljutnje koriste verbalnim vrijeđanjem i omalovažavanjem djeteta, već takve metode odgoja preusmjeriti na metode razgovora i ispravke učinjene štete, kako bi se izbjegli negativni osjećaji i narušeni odnosi u obitelji.

6.1.3. Uskraćivanje povlastica

Uskraćivanje povlastica je vrsta kazne koja se koristi kako bi se djetetu dalo do znanja da neće imati određene privilegije ukoliko se bude neprihvatljivo ponašalo. „Uskraćivanje povlastica je način kažnjavanja kojim se djetetu ograničava ili zabranjuje korištenje određenog predmeta ili mu se uskraćuje neka aktivnost“ (Štriga, 2022:14). To može uključivati korištenje tableta, mobitela, računara, gledanje TV-a, igranje igrica, slatkiše, zabrana izlaska itd. Jako je bitno da se ne ukidaju stvari koje su nužne za dijete i da se ne zanemaruju njihove osnovne potrebe. Bitno je napraviti razliku između potreba djeteta i njihovih želja. „Zadovoljenje potrebe je nužno za život i razvoj deteta i uskraćivanje bilo koje bazične ljudske potrebe (kako fiziološke, tako i potrebe za ljubavlju, pripadanjem, sigurnošću, samopoštovanjem i sl.) bilo bi zlostavljanje ili zanemarivanje deteta. Za razliku od toga, ispunjenje želja deteta povezano je sa zadovoljstvom i predstavlja ugodnost ili privilegiju koju je kažnjavanjem moguće oduzeti“

(Milivojević i sar., 2009, prema Nešić, 2018:241). Cilj ove odgojne metode jeste da se djeci da do znanja da se povlastice mogu „zaraditi“ pozitivnim ponašanjem, i da se dijete treba potruditi da dobije neku vrstu zabave. „Odgojna poruka koju ovaj oblik kažnjavanja nosi jest da povlastice dolaze s odgovornošću i da ih je potrebno zaslužiti prihvatljivim i odgovornim ponašanjem“ (Maleš, 2008:54).

Prema Maleš (2008), postoje tri glavna uvjeta za uspješno provođenje uskraćivanja:

- (1) povlastice koje se ukidaju moraju biti važna djetetu, jer ukidanje povlastica koje djetetu nisu važne može pojačati nepoželjno ponašanje,
- (2) ukidanje povlastica se ne smije provoditi prečesto, jer ukoliko se dijete navikne na takvu kaznu ona gubi svoje djelovanje i dijete ne pokušava promijeniti svoje ponašanje,
- (3) roditelji trebaju biti dosljedni i ustrajni u svojoj odluci, kao i u svim ostalim metodama odgoja.

Prema istraživanjima autorice Bilić (2013), uskraćivanje povlastica je najučestaliji odgojni postupak koje roditelji upotrebljavaju, te za uskraćivanje djeca smatraju da je to najučinkovitija metoda „kažnjavanja“, odnosno ukidanja lošeg ponašanja. Potrebno je da povlastica koja se ukida bude važna za dijete, ali ne i neophodna, zbog toga što ukidanje nečega što je djetetu neophodno, ali i nebitno, može pojačati njegovo nepoželjno ponašanje (Maleš i Kušević, 2008). Ukoliko su roditelji ustrajni u svojoj odluci i sa djetetom razgovaraju o ukidanju povlastica kao posljedici njihovog nepoželjnog ponašanja, ova metoda može biti korisna i mogu se izbjeći negativne posljedice koje kazne same po sebi mogu imati za dijete.

6.2. Pozitivne i negativne strane kažnjavanja

Za razliku od nagrada, kazne mogu biti još osjetljivije ukoliko se ne koriste sa oprezom i prethodnim promišljanjem, kao i sa komunikacijom sa djetetom. Treba imati pozitivnu svrhu i biti prilagođena djetetu, situaciji i zrelosti djeteta. „Ona nikako ne bi smjelo biti u afektu jer tada često bude nepromišljeno, loše odmjereno te može izazvati lavinu negativnih posljedica na ponašanje, ali i daljnji razvoj djeteta“ (Tukša, 2018:24). Također se treba obratiti pažnja i na vrstu kazne koja se primjenjuje, gdje je tjelesno kažnjavanje loše za odgoj djeteta i daje mu negativan primjer da je nasilje rješenje za negativno ponašanje. Pored toga, verbalno kažnjavanje u vidu vikanja i vrijeđanja je također negativno za dijete i loše za odgoj. Buljan-Flander i Karlović (2004) navode da postoje kazne koje ne uključuju fizičko kažnjavanje i kojima se djetetu ne nanosi tjelesna bol, a to su kazna kojima se dijete lišava privilegija nakon lošeg ponašanja (zabrana igranja igrice, uskraćivanje igračkica, zabrana gledanja TV-a, itd.). Takve nagrade se smatraju najučinkovitijim, ukoliko roditelj istraje u toj zabrani i djetetu objasni zbog čega mu je privilegija uskraćena i šta to znači. „Kažnjavanje nije dobro sredstvo poučavanja jer ono djeci govori samo što su učinili krivo, a ne što bi umjesto toga trebali učiniti“ (Labrović, 2016:9). I stroge i preblage kazne mogu imati učinke koji nisu dovoljno dobri. „Umjerena do stroga kazna, ako se primjenjuje jasno i dosljedno, učinkovita je u smanjivanju nepoželjnoga ponašanja. Za razliku od toga, blaga kazna može zapravo povećati

ponašanje ako je pažnja koja je prati jedina pažnja koju dijete obično dobiva“ (Vasta, Haith i Miller, 2005:46)

Petz (2010) također navodi nekoliko prigovora kazni:

- neugoda, izazvana kaznom, može se povezati i sa osobom koja daje kaznu, pa može stvoriti antipatiju prema toj osobi
- kazna djeluje samo u početku, a kasnije sve manje
- dijete može naučiti da se kaznom mogu postići neke stvari, pa zbog toga može početi primjenjivati istu metodu
- kazna može naučiti dijete na agresivno ponašanje

Autorice Bilić i Bilić (2013) su provele istraživanje u kojem su željele ispitati da li postoji povezanost između različitih vrsta kažnjavanja u obitelji i emocija djece. U istraživanju je učestvovalo 275 učenika viših razreda osnovne škole. Rezultati istraživanja su pokazali kako roditelji najčešće koriste sljedeće netjelesne metode kažnjavanja: ukidanje povlastica (67,6%), vrijeđanje, psovanje i vikanje (58,2%) i ograničavanje slobode (49,5%). 53,8% roditelja tjelesno kažnjava svoje dijete šamaranjem i pljuskanjem, dok njih 31,3% koristi predmete kako bi udarilo dijete. Što se tiče povezanosti sa emocijama djeteta, najviše djece se osjeća tužno i povrijeđeno nakon kažnjavanja (51,3%), a njih 42,5% osjeća nepravdu nakon što su kažnjeni. Može se zaključiti da veliki broj djece osjeća negativne emocije u bilo kojem obliku kazne, međutim tjelesno kažnjavanje ima najnegativnije posljedice.

Kazna treba da bude umjerena, ili da se čak umjesto nje koristi restitucija ili pozitivna disciplina, a često se navodi da je kazna ukidanjem privilegija najpoželjnija kazna, ukoliko roditelji odluče koristiti tu odgojnu mjeru.

7. METODOLOŠKI DIO

7.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja jeste učestalost korištenja nagrada i kazni u odgoju, u obiteljima Općine Stari Grad, Kantona Sarajevo.

S obzirom da odgoj djece nije lagan posao te često iziskuje mnogo truda i promišljanja od strane roditelja, ono što je neminovno jeste da se roditelji služe određenim odgojnim sredstvima kako bi taj proces učinili lakšim i produktivnijim. Nekada nije dovoljno samo razgovarati sa djetetom, već je potreban i dodatni poticaj, da li u vidu nagrada ili kazni ili nekog drugog odgojnog sredstva, kako bi se kod djeteta poticala pozitivna, a uklanjala negativna ponašanja i kako bi ga se učilo različitim vrijednostima, na način koji je pogodan za samo dijete. Roditeljski odgoj treba da priprema dijete za „izlazak“ u svijet, školovanje, upoznavanje novih prijatelja i postupno formiranje ličnosti, a uz to da kod njega stvara pozitivne osjećaje prema samom sebi. Nagrade i kazne se često koriste u odgoju, zbog toga što mogu predstavljati brzo i efikasno rješenje u smanjivanju ili poticanju dječjeg ponašanja, međutim, nekada se koriste i na pogrešan način te jako impulsivno i time daju kompletno drugačiji efekat. Nagrađivanje i kažnjavanje često izgledaju kao jako efikasan način odgajanja zbog toga što pružaju brze rezultate te se rijetko razmišlja o njihovom dugoročnom utjecaju na razvoj djeteta. Ukoliko se koriste prečesto, a u isto vrijeme su i te vrste da ne odgovaraju djetetovom razvoju te ukoliko je motiv za korištenje nagrada i kazni površan i nepromišljen, njihova korisnost u odgoju je upitna. Da bi kazna ili nagrada bila efikasna, potrebno je da je dijete pravilno doživljava i razumije. Pitanje koje se postavlja jeste koliko su nagrade i kazne prisutne u obiteljskom odgoju i koje to nagrade i kazne roditelji najviše koriste.

7.2. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja jeste istražiti primjenu nagrada i kazni od strane roditelja iz Općine Stari Grad, Kantona Sarajevo.

7.3. Zadaci istraživanja

Iz cilja istraživanja proizlaze sljedeći zadaci istraživanja:

1. Ispitati učestalost korištenja nagrada u odgoju
2. Ispitati koje vrste nagrada roditelji najviše koriste
3. Ispitati učestalost korištenja kazni u odgoju
4. Ispitati koje vrste kazni roditelji najviše koriste
5. Ispitati da li roditelji koji imaju više djece, češće ili rjeđe koriste nagrade i kazne u odgoju

7.4. Istraživačka pitanja

1. Da li roditelji češće koriste nagrade, nego kazne?
2. Da li roditelji najčešće koriste materijalne nagrade?
3. Da li je vikanje kazna koju roditelji najviše koriste u odgoju?
4. Da li očevi češće koriste kazne nego majke?
5. Da li roditelji koji imaju više djece, češće koriste nagrade i kazne?

7.5. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Prva metoda koja je korištena u radu jeste survey metoda. Miljević (2007) navodi da survey metod (metoda istraživanja ponašanja) podrazumijeva nastojanje da se dođe do što istinitijih i preciznijih podataka primjenom svih operacija kojima se mogu pribaviti podaci o stanovništvu u njihovom ponašanju. Kao tehnika ove metode se koristilo anketiranje, dok je instrument anketni upitnik koji je konstruisala (Sikorska, 2015), a koji je preveden na bosanski jezik i prilagođen potrebama ovog istraživačkog rada te se nalazi u prilogu. Anketni upitnik nam je pomogao da dođemo do informacija o stavovima i samoprocjeni roditelja o korištenju nagrada i kazni, kao i do vrsta nagrada i kazni koje najčešće koriste.

Druga metoda koja se koristi u radu jeste deskriptivna metoda kojom se omogućava upoznavanje postojeće situacije. Ovom metodom se ne prikupljaju podaci o pedagoškim pojavama iz prošlosti, već o savremenim pedagoškim pojavama, pojave se proučavaju onakvim kakve one jesu, ne utiče se na njih (Mužić, 1999). Tehnika koja se koristi jeste rad na dokumentaciji, dok je instrument tekstualna građa. Ovaj se postupak najviše upotrebljava u povijesnim istraživanjima odgoja i obrazovanja, npr. razvoja neke škole ili školstva nekog grada, kraja, države, zatim djelatnosti nekog istaknutog autora s tog područja i sl. (Mužić, 1999). Radom na dokumentaciji će se izučavati mišljenja različitih autora o nagrađivanju i kažnjavanju kao odgojnom sredstvu u obiteljskom odgoju i njegovom utjecaju na djecu i njihov razvoj, što će pomoći u analiziranju rezultata istraživanja i povezivanjem istih sa teorijom.

7.6. Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja sačinjavaju majke i očevi iz Općine Stari Grad, Kantona Sarajevo. Ukupan broj ispitanika jeste N=91. 56% ispitanika čine majke, a 44% ispitanika očevi. U istraživanju su učestvovali roditelji sa jednim, dvoje i troje djece te jedan roditelj sa četvoro djece. Najveći broj roditelja (njih 35) ima jedno dijete, 36,3% roditelja ima dvoje djece, dok 24,4% ispitanika ima 3 djece. Uzorak je odabran slučajnim odabirom, te je vrsta uzorka jednostavni slučajni uzorak. Prema Cohen, L. (2007), jednostavni slučajni uzorci jesu uzorci koji imaju podjednaku šansu da budu odabrani iz populacije, gdje metoda uključuje slučajno odabiranje određenog broja ispitanika s popisa populacije za uzorak. Svi roditelji unutar obitelji su odabrani nasumično, te je svaki odabir nezavisan od sljedećeg.

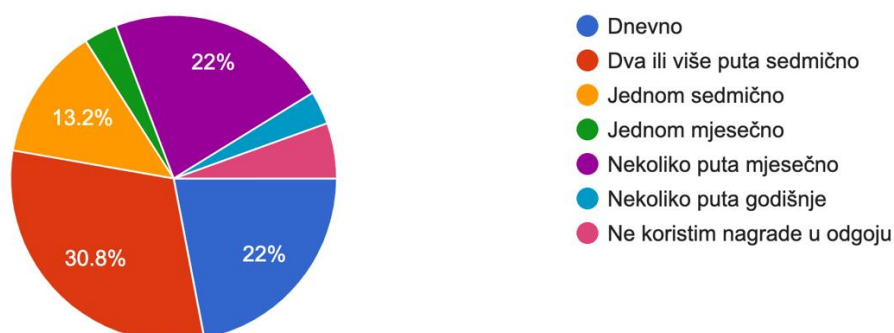
8. ANALIZA I INTERPRETACIJA DOBIVENIH REZULTATA

Cilj ovog istraživanja jeste istražiti primjenu nagrada i kazni od strane roditelja iz Općine Stari Grad, Kantona Sarajevo. Izrađen je online anketni upitnik u kojem su sadržane različite vrste nagrada (materijalne, pohvale, organiziranje određenih događaja) i kazne (vikanje, kritikovanje, tjelesno kažnjavanje) i učestalost korištenja istih na Likertovoj skali (od jako čestog do toga da se ne koriste nikako). Ovim istraživanjem se želi ispitati koliko se često nagrade i kazne koriste, koje se to nagrade i kazne najčešće koriste, da li postoji spolna razlika u korištenju kazni, da li postoji povezanost učestalosti korištenja i kazni sa brojem djece u obitelji te stavovi roditelja o korisnosti istih. Uzorak je odabran slučajnim odabirom te je u istraživanju učestvovala 51 majka i 40 očeva, te je od njih 35 roditelja sa jednim djetetom, 33 roditelja sa dvoje djece i 22 roditelja sa 3 djece. Samo jedan roditelj koji je učestvovao u istraživanju ima četvoro djece te se ti odgovori nisu uzimali u obzir s obzirom da jedan ispitanik nije reprezentativan za grupu roditelja sa četvoro djece. Online anketni upitnik koji smo prosljedili roditeljima je naišao na izrazito interesovanje sa njihove strane. Roditelji su davali zanimljive odgovore, te ćemo u nastavku prikazati njihove stavove o nagradama i kaznama u odgoju, kao i učestalost primjene istih. Prva dva pitanja unutar online anketnog upitnika su se odnosila na demografske podatke, tačnije na spol roditelja i broj djece u obitelji.

Sljedeća 2 pitanja se odnose na učestalost primjene nagrada i kazni. Prvo pitanje se odnosi na učestalost primjena nagrada, te su rezultati sljedeći:

Koliko često koristite nagrade u odgoju?

91 responses

Grafikon 1 Prikaz rezultata učestalosti korištenja nagrada u odgoju

Iz navedenog prikaza rezultata, možemo vidjeti da je najveći broj roditelja odgovorilo da koriste nagrađivanje dva ili više puta sedmično, odnosno njih 30,8%. Jako blizu tom broju jesu i korištenje nagrada svakodnevno (22%), ali i nekoliko puta mjesečno (također 22% ispitanika). Nešto manji broj ispitanika koristi nagrade jednom sedmično (njih 13,2%). Najmanji broj ispitanika koristi nagrade jednom mjesečno, nekoliko puta godišnje, ili uopće ne koristi

nagrade. Iz navedenih rezultata možemo zaključiti da ispitanici koriste nagrade poprilično često, te da je najveći broj njih odgovorio da je to nekoliko puta ili u mjesecu, ili u sedmici, odnosno na dnevnoj bazi. Nekoliko ispitanika (njih 5), uopće ne koriste nagrade u odgoju, što je jako zanimljiv odgovor, te ćemo pratiti njihov osobni stav o korisnosti nagrada ili kazni u nastavku, kako bi saznali zbog čega nagrade nisu jedna od odgojnih mjera koje koriste. S obzirom da je jedan od zadataka istraživanja bio ispitati učestalost korištenja nagrada u odgoju, možemo zaključiti da 86% ispitanika koristi nagrade nekoliko puta mjesečno ili češće, za razliku od ostalih 14% koji nagrade koriste nekoliko puta godišnje ili nikako.

Tablica 3 Prikaz učestalosti korištenja nagrada između majki i očeva

	Dnevno	Dva ili više puta sedmično	Jednom sedmično	Jednom mjesečno	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta godišnje	Ne koristim nagrade u odgoju
	f	f	f	f	f	f	f
Očevi	11	15	4	-	16	3	2
Majke	9	13	8	3	4	-	3

Što se tiče povezanosti spola roditelja sa učestalosti korištenja nagrada, poprilično je jednak broj i majki i očeva koji su odgovorili da koriste nagrade nekoliko puta mjesečno ili sedmično, odnosno svakodnevno. Također je i skoro podjednak broj roditelja koji ne koriste nagrade, te možemo zaključiti da majke i očevi podjednako često koriste nagrade u odgoju.

Jedan od zadataka istraživanja je bio ispitati povezanost broja djece u obitelji i učestalost korištenja nagrada, te su rezultati sljedeći:

Tablica 4 Prikaz učestalosti korištenja nagrada između roditelja sa različitim brojem djece

	Dnevno	Dva ili više puta sedmično	Jednom sedmično	Jednom mjesečno	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta godišnje	Ne koristim nagrade u odgoju
	f	f	f	f	f	f	f

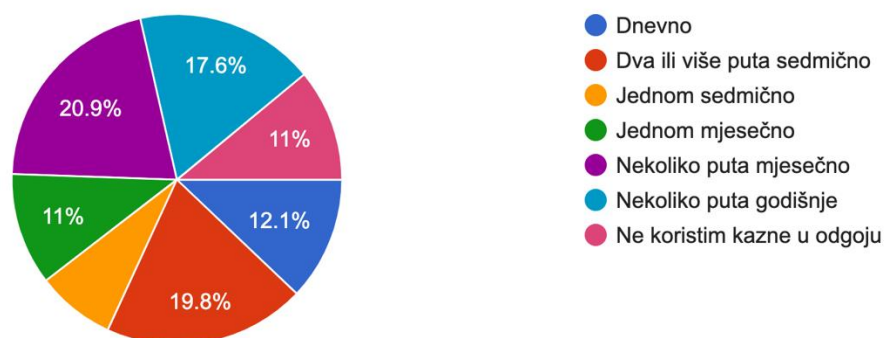
1 dijete	9	8	6	-	9	1	2
2 djece	5	11	4	2	9	1	1
3 djece	6	9	2	1	2	1	1
4 djece	-	-	-	-	-	-	-
Više od 4 djece	-	-	-	-	-	-	1

Roditelji koji imaju jedno, dvoje i troje djece su većina ispitanika ovog istraživanja, te ćemo se fokusirati na njihove odgovore. Iz navedene tablice rezultata možemo primijetiti da jako mali broj roditelja nikako ne koristi nagrade, ili ih koristi samo nekoliko puta godišnje, a taj broj je podjednak između ispitanika sa 1, 2 ili 3 djece. Što se tiče čestog korištenja nagrada, u što spadaju odgovori dnevno, dva ili više puta sedmično i jednom sedmično 65,7% roditelja koji imaju 1 dijete koristi nagrade često, 60,6% roditelja koji imaju 2 djece i 77,2% roditelja koji imaju 3 djece. Iz navedenih rezultata možemo zaključiti da roditelji koji imaju više djece najčešće koriste nagrade u odgoju.

Sljedeće pitanje se odnosi na učestalost korištenja kazni u odgoju, te su rezultati sljedeći:

Koliko često koristite kazne u odgoju?

91 responses

Grafikon 2 Prikaz rezultata učestalosti korištenja kazni u odgoju

Odgovori na ovo pitanje su jako zanimljivi jer možemo vidjeti rezultate koji su jednako raspoređeni, te nema prevelikih odstupanja i razlika između učestalosti korištenja kazni. Najveći broj ispitanika (20,9%) kazne koristi nekoliko puta mjesečno, a zanimljiv podatak jeste da 19,8% roditelja kazne koriste dva ili više puta sedmično. 17,6% roditelja kazne koriste samo nekoliko puta godišnje, te 11% ispitanika kazne koristi jednom mjesečno, a isti taj broj ih ne koristi nikako. Definitivno je veći broj roditelja koji ne koristi kazne, nego roditelja koji ne koriste nagrade. Najmanji broj ispitanika (njih 7) nagrade koristi jednom sedmično. 12,1% roditelja kazne koriste dnevno, što je također manji broj nego broj roditelja koji koriste nagrade na dnevnoj bazi. Iz ovih podataka možemo zaključiti da se kazne među ispitanicima ne koriste prečesto, te da se definitivno manje i rjeđe koriste nego nagrade, zbog toga što je veći broj ispitanika označio da ne koristi kazne u odgoju (11%), dok mali broj ispitanika ne koristi nagrade u odgoju (5,5%). Također, veći broj ispitanika nagrade koristi više od nekoliko puta mjesečno (86%), dok 60,5% ispitanika koristi nagrade nekoliko puta mjesečno i češće.

Što se tiče povezanosti spola ispitanika i učestalosti korištenja kazni, rezultati su sljedeći:

Tablica 5 Prikaz učestalosti korištenja kazni između majki i očeva

	Dnevno	Dva ili više puta sedmično	Jednom sedmično	Jednom mjesečno	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta godišnje	Ne koristim nagrade u odgoju
	f	f	f	f	f	f	f
Očevi	6	13	3	4	5	6	3
Majke	5	5	4	6	10	14	7

Rezultati prema spolu ispitanika su, kao i kod nagrada poprilično slični, međutim možemo vidjeti odstupanja kod očeva i kod majki kada se radi o korištenju kazni dva ili više puta sedmično, nekoliko puta mjesečno i dijelu da nikako ne koriste kazne. Više očeva kazne koristi dnevno, ali je razlika mala, međutim, mnogo veći broj očeva koristi kazne dva ili više puta sedmično, a manji broj očeva kazne ne koristi nikako. Najveći broj majki je odgovorilo na najrjeđe korištenje kazni, a to je jednom ili nekoliko puta mjesečno, godišnje ili nikako (72,5%), dok je veći broj očeva odgovorio na najčešće korištenje kazni, odnosno dnevno i jednom ili više puta sedmično (55%). Iz navedenih rezultata možemo zaključiti da očevi češće koriste kazne nego majke.

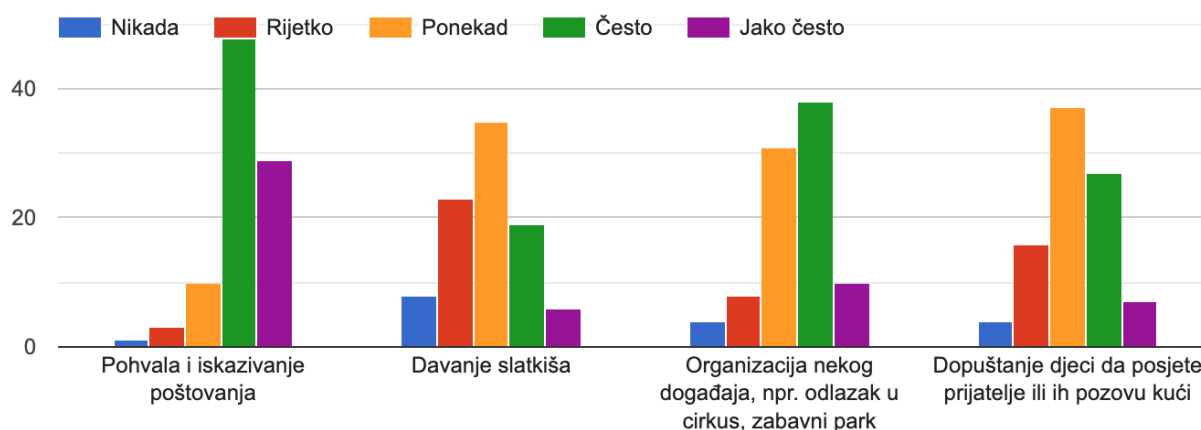
Kada govorimo o povezanosti broja djece ispitanika sa učestalosti korištenja kazni u odgoju, rezultati su sljedeći:

Tablica 6 Prikaz učestalosti korištenja kazni između roditelja sa različitim brojem djece

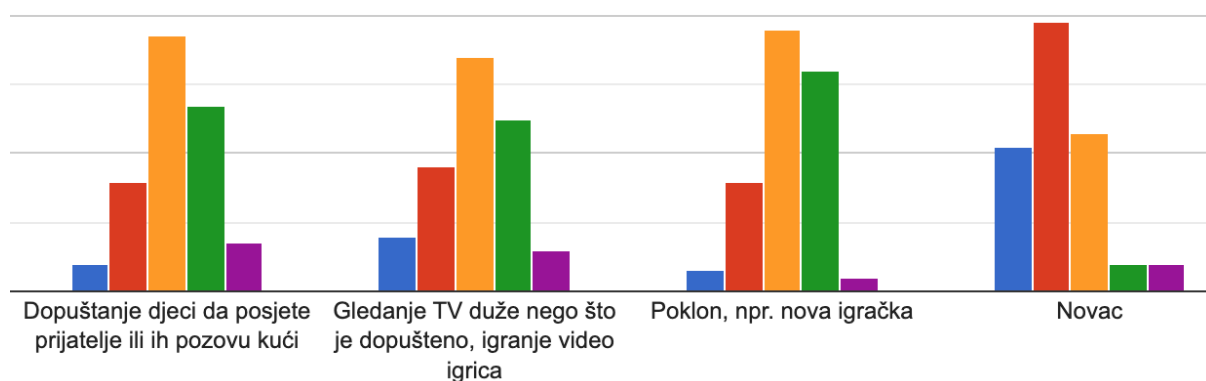
	Dnevno	Dva ili više puta sedmično	Jednom sedmično	Jednom mjesečno	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta godišnje	Ne koristim nagrade u odgoju
	f	f	f	f	f	f	f
1 dijete	5	7	3	1	5	8	6
2 djece	1	7	4	2	8	8	3
3 djece	5	4	-	7	6	-	-
4 djece	-	-	-	-	-	-	-
Više od 4 djece	-	-	-	-	-	-	1

Rezultati su poprilično slični te nema mnogo odstupanja između učestalosti korištenja kazni ove 3 grupe ispitanika. Skoro polovina (42,8%) roditelja koji imaju jedno dijete kazne koristi često, odnosno jednom ili više puta sedmično i dnevno, 33,3% roditelja sa dvoje djece i 40% roditelja sa troje djece. Što se tiče manje čestog korištenja kazni, odnosno jednom ili nekoliko puta mjesečno, godišnje ili nikako, 57,2% roditelja sa jednim djetetom rijetko koristi kazne, 66,7% roditelja sa dvoje djece i 60% roditelja sa troje djece. Možemo zaključiti da roditelji sa dvoje djece najrjeđe koriste kazne, a roditelji sa jednim djetetom najčešće koriste kazne, iako je učestalost korištenja kazni poprilično slična između sve tri grupe ispitanika.

Sljedeći dio upitnika se odnosi na konkretne vrste nagrada i kazni i učestalost njihove primjene među ispitanicima. Prvo pitanje se odnosilo na nagrade, te su rezultati sljedeći:

Grafikon 3 Prikaz učestalosti korištenja određenih vrsta nagrada

Grafikon 4 Prikaz učestalosti korištenja određenih vrsta nagrada 2. dio

Vrste nagrada koje su navedene u anketi jesu: pohvala i iskazivanje poštovanja, davanje slatkiša, organizacija nekog događaja (odlazak u cirkus, zabavni park), dopuštanje djeci da posjete prijatelje ili ih pozovu kući, gledanje TV-a duže nego što je dopušteno ili igranje video igrice, pokloni (nove igračke) i novac. Učestalost je, prema Likertovoj skali, podijeljena na 5 stavki, gdje prve dvije (nikada i rijetko) se odnose na slabo korištenje te vrste nagrade, dok se zadnje dvije stavke (često i jako često) odnose na često korištenje nagrada. Stavka „ponekad“ ostaje neutralna te ne označava ni jako često, ali ni jako rijetko korištenje određene vrste nagrade. Iz navedenih tablica rezultata, možemo zaključiti da ispitanici najčešće koriste pohvale i iskazivanje poštovanja kao nagradu, odnosno 84,6% roditelja tu nagradu koriste često ili jako često. Sljedeća nagrada koja se najčešće koristi jeste organizacija nekog događaja, gdje 52,7% roditelja tu nagradu koriste često ili jako često. Mnogo roditelji ostale nagrade ne koriste često, ali ni nikada ili rijetko, nego ponekad, kao što su dopuštanje djeci da posjete ili pozovu prijatelje kući (37,3%), gledanje TV-a duže nego što je dopušteno i igranje igrice (34%) i pokloni (37,3%). Najmanji broj roditelja koriste novac kao nagradu, gdje je njih samo 8,8% označilo da ih koristi često ili jako često, a čak 65,9% da ih koriste jako rijetko ili nikada. Slično je i sa davanjem slatkiša, gdje samo 27,4% roditelja djeci daje slatkiše jako često, a 34% njih nikada ili jako rijetko. Davanje slatkiša može biti povezano sa brigom o zdravlju djeteta, a

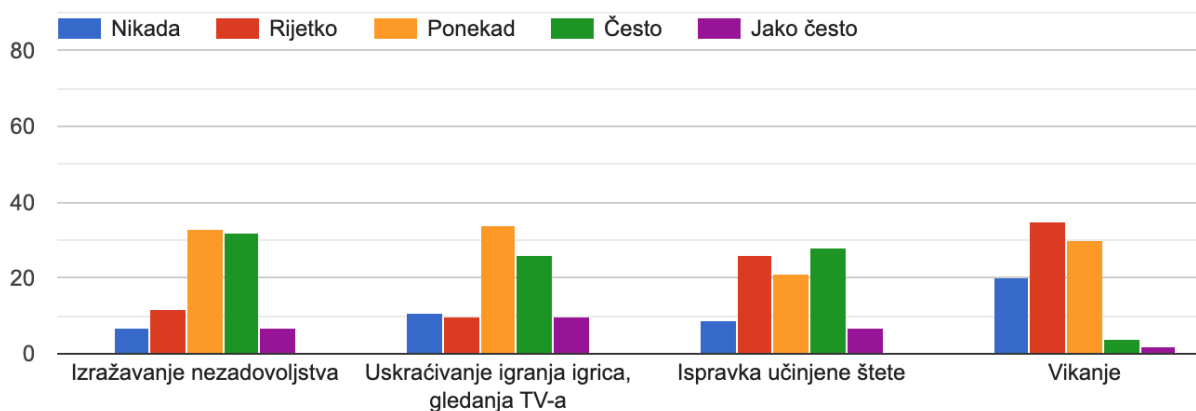
davanje novca sa ekonomskom situacijom roditelja, što također može biti predmet različitih istraživanja.

Na pitanje „Da li postoje dodatne nagrade koje roditelji koriste“, odgovori su sljedeći:

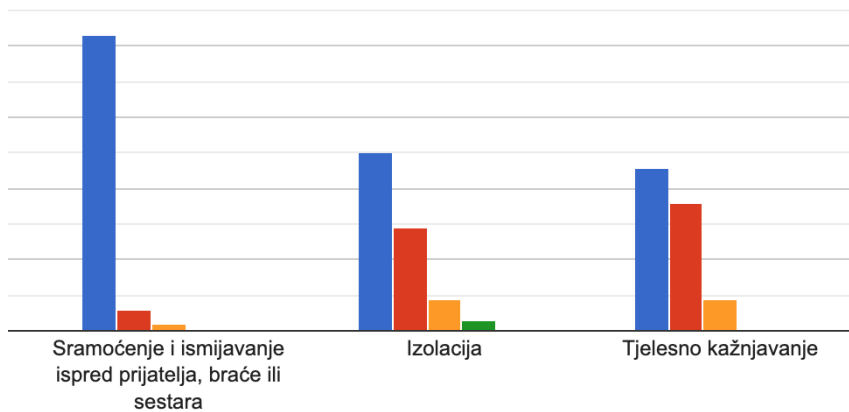
- „Izlazak napolje, odlazak u šumu, branje lišća“
- „Izlet“
- „Da djeca izaberu gdje ze le ici taj dan, npr na sladoled ili da im nesto kupim i radimo to sto ze le taj dan“
- „Dobar ručak“
- „Odjeća i obuća po želji“

Navedene nagrade svakako spadaju u grupacije koje su navedene u prethodnom pitanju, međutim roditelji su ih opisali malo detaljnije. Iz navedenih rezultata možemo odgovoriti na 2. istraživačko pitanje, a to je da materijalne nagrade, u koje spadaju novac, igračke i slatkiši, nisu nagrade koje se najčešće koriste, te je čak najmanji broj roditelja odgovorio da djeci često ili jako često daje novac ili slatkiše, dok se pokloni daju često, ali ne prečesto. Fokus ispitanih roditelja je više na socijalnim nagradama kao što su pohvale i psihološkim nagradama kao što su organizacije nekih zanimljivih događaja.

Sljedeće pitanje se odnosi na konkretne vrste kazni i učestalost njihove primjene među ispitanicima. Rezultati su sljedeći:

Grafikon 5 Prikaz učestalosti korištenja određenih vrsta kazni

Grafikon 6 Prikaz učestalosti korištenja određenih vrsta kazni 2. dio

Vrste kazni koje su navedene u anketi jesu: Izražavanje nezadovoljstva, uskraćivanje igranja igrice ili gledanja TV-a, ispravka učinjene štete, vikanje, sramoćenje i ismijavanja ispred prijatelja, braće ili sestara, izolacija i tjelesno kažnjavanje. Od svih navedenih vrsta kazni, nijedna kazna se ne koristi prečesto, gdje je većina odgovora na Likertovoj skali između rijetko, ponekad i često. Jedina vrsta kazne koja je izrazito rijetko korištena jeste sramoćenje i ismijavanje ispred prijatelja, braće i sestara (97,8% je ne koristi nikako ili jako rijetko). Kazna koju ispitanici najčešće koriste jeste izražavanje nezadovoljstva (42,8%), međutim 36% ispitanika je koriste ponekad, ali ne često. Pored izražavanja nezadovoljstva, kazne koje se također najčešće koriste jesu uskraćivanje (39,5%) i ispravka učinjene štete (38,4%). Ispravku učinjene štete, s druge strane, podjednak broj roditelja koristi rijetko ili nikako (38,4%). Kazne koje se najrjeđe koriste jesu, kao što je već navedeno, sramoćenje i ismijavanje, ali tu spadaju i vikanje koje koristi 6,6% često, a 60,4% njih rijetko ili nikako, izolacija, gdje je samo 3 roditelja označilo da koriste ovu kaznu često, a 86,8% njih da je koriste rijetko ili nikako, kao i tjelesno kažnjavanje, koje nijedan roditelj nije označio da koristi često ili jako često, ali njih 90% je označilo da jako rijetko ili nikako tjelesno ne kažnjavaju svoju djecu. Preostalih 10% to ipak čini ponekad, te možemo zaključiti da je ipak tjelesno kažnjavanje u nekoj mjeri prisutno. Kao dodatne kazne koje roditelji koriste u odgoju, navedeno je oduzimanje mobitela i zabrana izlaska u grad. Iz ovih rezultata možemo odgovoriti na 3. istraživačko pitanje, a to je da vikanje nije kazna koju roditelji najčešće koriste, već je to izražavanje nezadovoljstva, dok vikanje spada u kazne koje se najrjeđe koriste, zajedno sa izolacijom, sramoćenjem i tjelesnim kažnjavanjem.

Posljednje pitanje u anketi se odnosi na stavove roditelja o korisnosti nagrada i kazni, te su ispitanici davali svoje mišljenje o tome da li su nagrade i kazne, i koliko su, korisne te zbog čega. 75,8% roditelja smatra da su nagrade i kazne koristan alat u odgoju. Od tih odgovora, neka od pojašnjenja su:

„Nagrade i kazne smatram korisnim..Evo zašto.. nagrada kao stimulans..poslije dijete stiče naviku ispravnog rada ili ponašanja pa te nagrade nisu više potrebne..dovoljno je da ga pohvalite i istaknuti sve pozitivno sto je učinio. A kazna je dobra ako nije pretjerana,ne

podržavam fizičko kažnjavanje ali neke sankcije moraju postojati, kao smanjenje džeparca, ukidanje nekih povlastica i sl. jer ništa u životu ne dobijamo na pladnju.. život je surov i težak sam po sebi kad jednog dana izađeš iz roditeljskog krila i zaštite.. nećemo vjerno biti tu za svoju djecu i treba ih pripremiti za stvaran život. A današnja djeca žive u nekom virtualnom svijetu fantazije koji nema veze sa stvarnošću. Zato je primjerena kazna poput ukidanja džeparca dobra.. neka dijete zna da će ga greške koštati. Jer i život će ga kazniti za loše i pogrešne odluke ili djela. ako prebrzo voziš.. kazna. Ako ukrades kazna...“

„Smatram da su kažnjavanje i nagrađivanje ključni dio odgoja jer na taj način dijete postaje sposobno procijeniti posljedice koje su povezane sa postupcima koje učini te to na neki način edukuje dijete za budućnost i vremena kada dijete odraste i mora da donosi bitne životne odluke čije su uzroci i posljedice upravo linearno proporcionalne uzrocima i posljedicama koje su bile povezane sa postupcima iz djetinjstva.“

„Nagrade i kazne pomažu djeci da vide šta se dogodi kad nešto dobro ili loše urade. Tako uče o pravilima i kako biti odgovorni. Ako se to radi pravilno i s ljubavlju, može ih naučiti važnim stvarima za život.“

„Da, naravno, tako se izgrađuje ličnost djeteta, da raspoznaje i usvaja pozitivne obrasce od negativnih. Odgoj je ključan u formiranju ličnosti, ako se to propusti, nikada i nicim se ne može nadoknaditi.“

Većina roditelja smatra da su nagrade i kazne jako bitne u odgoju i da su ključne za učenje djece pravilnom ponašanju i poštovanju pravila u odgoju. Nekoliko odgovora navode i da su nagrade i kazne ključna odgojna mjera kojom roditelji uspijevaju naučiti dijete o ponašanju. Od 61 ispitanika koji nagrade i kazne smatraju korisnim, njih 20 ih smatra korisnim, ali ne prečesto ili smatraju da su bitnije neke druge metode kao što su razgovor ili stvaranje povjerenja. Također, ispitanici navode da nagrade i kazne treba koristiti, ali da treba paziti na koji način to raditi da se kod djece ne bi stvorio strah ili da se ne bi zasitili nagradama, odnosno svoje ponašanje usmjerili ka dobivanju tih nagrada, što i mnogi autori navode kao ispravan način korištenja nagrada i kazni. Jedan od jako dobrih odgovora jeste:

„Nagrađivanje i kažnjavanje mogu biti korisni alati u odgoju, ali njihova efikasnost zavisi od načina primjene. Nagrađivanje može pozitivno motivisati djecu, potičući ih da nastave s dobrom praksom i usvoje željene vrijednosti. S druge strane, kažnjavanje može biti efektivno u odvratanju od nepoželjnih ponašanja. Međutim, važno je da se kažnjavanje primjenjuje konstruktivno, uz objašnjenje zašto je neko ponašanje neprihvatljivo, kako bi dijete moglo učiti iz iskustva. Ključno je pronaći ravnotežu i primjenjivati ove metode uz ljubav i razumijevanje, fokusirajući se na dugoročni razvoj i dobrobit djeteta.“

Ovaj ispitanik je jako dobro objasnio važnost promišljenog korištenja nagrada i kazni. Veliki broj roditelja smatra da je umjerenost jako bitna u korištenju ovih odgojnih alata te su svjesni nekih od posljedica koje pretjerano korištenje nagrada i kazni može imati na dijete.

Što se tiče ispitanika koji nagrade i kazne ne smatraju korisnim, njih 24,2% smatraju da se nagrade i kazne ne trebaju koristiti i da mogu prouzrokovati strah kod djeteta i loše odnose sa roditeljima, ali i učenje pogrešnih vrijednosti. Neki od odgovora su:

„Smatram da ni kazne ni nagrade nisu potrebne u dječijem odrastanju. Roditelj treba da se posveti svom djetetu. da provodi vrijeme da njim. da mu stalno priča i objašnjava , navodeći konkretne primjere. Tako ja vaspitavam svoje dijete.“

„Mislim da je bolje pokušati ne previše nagrađivati dijete jer onda očekuje nagradu za sve, ali isto tako i sa kaznama, kazne mogu stvoriti strah kod djeteta, oboje treba umjerenost raditi i razgovarati sa djetetom o tome šta je dobro a šta loše.“

„Teško je za roditelja da ima granicu za nagrađivanje. Ja sam svoju kćerku previše nagrađivao, i stvorila je loše navike i razmažena je. Isto i za kazne.“

„U maloj mjeri, kazne nikako, ili ako bas dijete pokazuje neposlušnost, a nista drugo ne funkcionise“

„Kazne nisu korisne, nagrade malo. Bitnije je imati dobar odnos pun povjerenja sa djetetom“

Roditelji koji nagrade i kazne ne smatraju dobrim i korisnim načinom odgoja, najčešće navode razloge kao što su: strah koji kazne izazivaju, očekivanje nagrada i razmaženost, ponašanja koja proizlaze iz želje za nagradom, a ne iz vlastite potrebe i unutarnje motivacije i štetnost koju mogu da prouzrokuju.

Iz navedenih rezultata možemo zaključiti da najveći broj roditelja nagrade i kazne smatra korisnim, ali nagrade smatraju korisnijim od kazni, te također veliki broj ispitanika ima stavove da se nagrade i kazne trebaju koristiti umjerenost, uz stvaranje odnosa punog povjerenja i ljubavi i korištenje i nekih drugih odgojnih alata i metoda.

9. DISKUSIJA REZULTATA

Ispitanici ovog istraživanja jesu majke i očevi iz Općine Stari Grad u Sarajevu, te je ukupan broj ispitanika N=91. Broj ispitanika u odnosu na spol je skoro podjednak, tačnije 56% majki i 44% očeva. Što se tiče broja djece, 35 roditelja koji su učestvovali u istraživanju imaju jedno dijete, 33 roditelja dvoje djece i 22 roditelja 3 djece. S obzirom na poprilično podjednak broj ispitanika u odnosu na spol i broj djece, možemo reći da su rezultati istraživanja poprilično reprezentativni za te ciljane grupe.

U prvom dijelu ovog istraživanja nastojala se procijeniti učestalost primjene preventivnih i korektivnih odgojnih postupaka, odnosno nagrada i kazni, među roditeljima, a potom se ispitati povezanost sa spolom i brojem djece. Možemo zaključiti da većina ispitanika (86%) koristi nagrade nekoliko puta mjesečno ili češće, za razliku od ostalih 14% koji nagrade koriste nekoliko puta godišnje ili nikako. Nagrade su popularne kao odgojno sredstvo u odgoju, sa ciljem da potaknu poželjno ponašanje djeteta i daju mu do znanja da je nešto ispravno uradilo. Što se tiče povezanosti spola roditelja sa učestalosti korištenja nagrada, možemo zaključiti da majke i očevi podjednako često koriste nagrade u odgoju. Također, roditelji koji imaju više djece najčešće koriste nagrade u odgoju. Roditelji koji imaju više djece mogu lakše pribjegavati ovoj odgojnoj metodi ili zbog vremenskog ograničenja koje imaju pri pružanju pažnje svakome djetetu nakon što uradi nešto pozitivno, ili kako bi osigurali da se svako dijete osjeća viđeno i da se njegov trud cijeni.

Što se tiče korištenja kazni, možemo zaključiti da se kazne među ispitanicima ne koriste prečesto, te da se definitivno manje i rjeđe koriste nego nagrade, zbog toga što je veći broj ispitanika označio da ne koristi kazne u odgoju (11%), dok mali broj ispitanika ne koristi nagrade u odgoju (5,5%). Ovim odgovaramo na 1. istraživačko pitanje, a to je da roditelji koriste nagrade češće nego kazne. Nadalje, kada govorimo o spolu roditelja i korištenju kazni, rezultati pokazuju da najveći broj majki najrjeđe koristi kazni, a to je jednom ili nekoliko puta mjesečno, godišnje ili nikako (72,5%), dok je veći broj očeva odgovorio da jako često koristi kazne, odnosno dnevno i jednom ili više puta sedmično (55%). Kroz historiju se mijenjala uloga roditelja unutar obitelji, ali su se očevi uvijek posmatrali kao strožiji roditelj. S obzirom da su očevi bili ti koji su glava kuće, oni su najčešće i formirali pravila, ali i davali posljedice ukoliko se ta pravila ne ispoštuju. Iako se odnos očeva prema djeci u jednoj mjeri promijenio, možemo vidjeti da je njihova tendencija korištenja kazni i korektivnih postupaka ostala ista. Ovim također odgovaramo na 4. istraživačko pitanje, a to je da očevi koriste kazne češće od majki. Što se tiče povezanosti korištenja kazni sa brojem djece u obitelji, rezultati istraživanja su pokazali da roditelji sa dvoje djece najrjeđe koriste kazne, a roditelji sa jednim djetetom najčešće koriste kazne, te da je učestalost korištenja kazni poprilično slična između sve tri grupe ispitanika i da ne postoje značajna odstupanja. Nakon sumiranja ovih rezultata i rezultata povezanosti broja djece u obitelji i korištenja nagrada, odgovaramo na 5. istraživačko pitanje, a to je da roditelji koji imaju više djece češće koriste nagrade, ali ne i kazne. Generalno ispitanici ovog istraživanja češće koriste nagrade od kazni, te ovaj zaključak možemo povezati sa generalnim pozitivnijim stavovima prema nagradama.

U drugom dijelu se nastojala procijeniti vrste nagrada i kazni koje se najčešće koriste među roditeljima. Što se tiče vrsta nagrade koje se najčešće koriste, rezultati istraživanja pokazuju da je to pohvala i iskazivanje poštovanja, tačnije 84,6% roditelja tu nagradu koriste često ili jako često i organizacija nekog događaja, gdje 52,7% roditelja tu nagradu koriste često ili jako često. Nagrade koje se najrjeđe koriste jesu novac, gdje ih 8,8% roditelja koristi često ili jako često, a 65,9% ih koriste jako rijetko ili nikada i davanje slatkiša, gdje samo 27,4% roditelja djeci daje slatkiše jako često, a 34% njih nikada ili jako rijetko. Materijalne nagrade se u literaturi ne smatraju korisnima zbog toga što mogu da naruše intrinzičnu motivaciju kod djeteta i stvore naviku gdje su poželjna ponašanja potaknuta nagradama, a ne vlastitim moralnim načelima. Ovim rezultatima je odgovoreno na 2. istraživačko pitanje, a to je da materijalne nagrade nisu nagrade koje roditelji najčešće koriste, već su to psihološke i socijalne.

Što se tiče vrsta kazni koje se najčešće koriste, to su izražavanje nezadovoljstva (42,8%), uskraćivanje (39,5%) i ispravka učinjene štete (38,4%). Iz ovih rezultata možemo odgovoriti na 3. istraživačko pitanje, a to je da vikanje nije kazna koju roditelji najčešće koriste, već je to izražavanje nezadovoljstva, dok vikanje spada u kazne koje se najrjeđe koriste, zajedno sa izolacijom, sramoćenjem i tjelesnim kažnjavanjem.

Treći dio govori o stavovima roditelja o korištenju nagrada i kazni i njihovoj korisnosti. Mišljenja roditelja o korištenju odgojnih mjera u odgoju su značajna karika u proučavanju i transformaciji odgojnih postupaka. Rezultati provedenog istraživanja su pokazali da roditelji generalno imaju pozitivne stavove o korištenju nagrada i kazni, bez obzira na spol i broj djece. Najveći broj roditelja (75,8%) smatra da su nagrade i kazne koristan alat u odgoju, dok njih 24,2% smatra da nisu korisne i da su čak štetne. Među roditeljima koji nagrade i kazne smatraju korisnima ipak ima odgovora koji naglašavaju važnost balansa u korištenju istih te uključivanje i ljubavi i zdrave komunikacije sa djetetom, kako bi ove korektivne i preventivne odgojne mjere bile efikasne. Sličan zaključak je dobiven i u istraživanju (Obradović, 2014), a to je da je odgovarajuća primjena ravnoteže nagradi i kazni jako važna u procesu odgoja jer dominacija jedne od njih doprinosi pojavi delinkventnog ponašanja.

10. ZAKLJUČAK

Proces odgoja djece je od izuzetne važnosti jer direktno oblikuje njihovo ponašanje. Roditelji imaju značajnu ulogu u odgoju djeteta, te je jako bitno koje odgojne alate i načine odgoja koriste, što može biti jako značajno za sam razvoj djeteta, ali mu može i štetiti. Svako dijete je jedinstveno i zahtijeva pristup prilagođen njegovim potrebama i karakteristikama. Iako ne postoji univerzalna formula za idealan odgoj, postoje određeni postupci koji se općenito smatraju prikladnim (razgovor, restitucija, pohvala, itd.) i neprikladnim (tjelesno kažnjavanje, strašenje djeteta, vrijeđanje, vikanje itd). Odgojni postupci koji su fokus ovog rada jesu nagrade i kazne. Nagrade mogu biti materijalne, socijalne i psihološke. Koriste se kako bi se djeci dalo do znanja da roditelji primijete njihov trud i za poticanje poželjnog ponašanja. Iako se većinom smatraju korisnima, mnogi autori govore o pretjeranom korištenju nagrada i posljedicama koje to ima na dijete. Iako se čine jako pozitivne, nagrade mogu da naruše djetetovu intrinzičnu motivaciju, osjetljivost na činjenje grešaka i fokus na materijalne nagrade što dovodi u pitanje iskrenost djetetovog poželjnog ponašanja.

Što se tiče kažnjavanja, u ovom radu ga podijelili na tjelesno, psihičko i ukidanje povlastica. Kazne same po sebi izazivaju negativne stavove jer se vežu za stvaranje negativnih emocija kod djeteta, ali ih neki autori, u nekoj mjeri smatraju korisnima, ukoliko se pravilno koriste. Kazne svakako narušavaju djetetovu sliku o sebi, stvaraju agresivna ponašanja i negativne emocije, ali kazne kao što su uskraćivanje povlastica, mogu biti korisne ukoliko se uz njih djetetu da objašnjenje šta je pogrešno uradilo. Kvalitetna i otvorena komunikacija između roditelja i djeteta, kao i primjeri koje roditelji daju djetetu kroz svoje ponašanje, su ključni u odgojnom procesu, jer omogućavaju dogovor o pravilima ponašanja, učenje po modelu i pružaju djetetu prostor za izražavanje vlastitih stavova i mišljenja.

Istraživački cilj ovoga rada jeste istražiti primjenu nagrada i kazni od strane roditelja iz Općine Stari Grad, Kantona Sarajevo. Provedeno je online anketno istraživanje na uzorku od 91 roditelja. U prvom istraživačkom pitanju, ispitali smo preferiranost roditelja između korištenja nagrada i kazni. Rezultati jasno ukazuju na dominantnost nagrada u roditeljskom pristupu, što sugerira sklonost prema pozitivnom ojačavanju kao strategiji motivacije i disciplinovanja djeteta. Ova preferencija naglašava težnju roditelja ka poticanju željenih ponašanja i postizanju pozitivnih ishoda, umjesto fokusa na kažnjavanje negativnih. U drugom istraživačkom pitanju ispituje se da li su materijalne nagrade najzastupljenije u roditeljskom odgoju. Zaključili smo da materijalne nagrade nisu u tolikoj mjeri prisutne, već su to pohvale i iskazivanje poštovanja, što sugerira da roditelji preferiraju nagrade koje se fokusiraju na emocionalnu povezanost i afirmaciju djeteta, umjesto na materijalne kompenzacije. Treće istraživačko pitanje se odnosi na vikanje kao najzastupeniju kaznu, te smo istraživanjem došli do zaključka da to nije dominantna vrsta kazne, već je to izražavanje nezadovoljstva. Razlike u praksi roditeljskog odgoja između očeva i majki su u fokusu četvrtog istraživačkog pitanja. Iako je uobičajeno pretpostaviti da su očevi skloniji strožem pristupu, rezultati pokazuju da je razlika između roditelja minimalna. Međutim, ipak možemo zaključiti da očevi češće koriste kazne, a nagrade koriste skoro pa podjednako često. Posljednje istraživačko pitanje propituje vezu između broja djece u porodici i korištenja nagrada i kazni kao strategija odgoja. Dolazimo

do zaključka da roditelji sa više djece češće koriste nagrade, a roditelji sa jednim djetetom najčešće koriste kazne, iako je učestalost korištenja kazni poprilično slična između sve tri grupe ispitanika. Iz odgovora ispitanika možemo zaključiti da je većina roditelja poprilično dobro upoznata sa pozitivnim i negativnim posljedicama nagrada i kazni te da ih koriste na ispravan način, uz uspostavljanje zdrave komunikacije sa djecom, a da se manji broj roditelja koristi ovim odgojnim metodama bez dodatnog promišljanja i shvaćanja važnosti na posljedice koje pretjerano korištenje istih može imati na njihovu djecu. U suštini, rezultati ovog istraživanja pružaju dublje razumijevanje roditeljskog odgoja i njegove složene dinamike. Naglašavajući važnost pozitivnog ojačavanja i emocionalne podrške u odnosu roditelja i djeteta, potrebno je oblikovati pristupe odgoju koji su osnažujući, podržavajući i usmjereni na razvoj djeteta kao cjelovite ličnosti.

11. PREPORUKE

Kako bi roditelji mogli poticati poželjna, a spriječiti nepoželjna ponašanja, potrebno je da stvore kvalitetnu komunikaciju s djetetom i da na pravilan način postavljaju i razgovaraju o pravilima i njihovom poštovanju, ali i da dopuste djetetu da izrazi svoje mišljenje i želje. Slušajući dijete s pažnjom, roditelji pokazuju da cijene njegove osjećaje i mišljenja. Tako se stvara prostor za otvoren razgovor, gdje se problemi rješavaju zajednički. Empatija i razumijevanje važni su alati u rješavanju sukoba, omogućavajući djetetu da uči iz svojih grešaka bez straha od osude. Jako je bitno da roditelj poznaje svoje dijete, njegovu dob i ličnost i da na taj način pristupa korištenju ovih odgojnih sredstava. Također je potrebno da roditelji poštuju i uvažavaju potrebe svoje djece i da ne stavljaju discipliniranje iznad tih potreba. U mnogim trenucima se kod roditelja javlja umor i želja da dijete jednostavno prestane sa nekim ponašanjem, gdje roditelji želje pribjeći najjednostavnijem rješenju, a to je kažnjavanje ili nagrađivanje bez ikakvog objašnjenja, ali je jako bitno u tom trenutku biti strpljiv i razmisliti o tome kako dijete najispravnije usmjeriti ka poželjnom ponašanju. Nepromišljeno korištenje nagrada i kazni, prema različitim istraživanjima, stvara negativne osjećaje, revolt i nekada čak i delikventna ponašanja. Djeca moraju znati pravila i granice, ali u isto vrijeme imati i uzajamno poštovanje sa svojim roditeljima. Važno je da roditelji budu dosljedni u primjeni odgojnih metoda, jasno postavljajući granice koje pomažu djetetu da razumije što se od njega očekuje.

12. LITERATURA

1. Ajduković, M. (2001). Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 59-75
2. Baćak, M. (2022). Upravljanje disciplinom u primarnom obrazovanju (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:410652>
3. Biel MG, Tang MH, Zuckerman B. Pediatric mental health care must be family mental health care. *JAMA Pediatr.* 2020; 174(6):519–520.
4. Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Bilić, V. i Bilić, P. (2013). Učestalost i povezanost različitih oblika roditeljskog kažnjavanja s osjećajima i reakcijama djece. *Nova prisutnost*, XI (2), 215-234. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/106393>
6. Bukatko, D., & Daehler, M. W. (2001). *Child development: A thematic approach* (4th ed.). Houghton, Mifflin and Company.
7. Christensen P. The health-promoting family: a conceptual framework for future research. *Soc Sci Med.* 2014;59(2):377–387.
8. Čudina-Obradović, M. (1991). Motivativno djelovanje nagrade i kazne. u Kolesarić, V., Krizmanić, M. i Petz, B., (Ur.). *Uvod u psihologiju: suvremena znanstvena i primijenjena psihologija*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 137 – 174.
9. Deci, E. L., Koestner, R., Ryan, R.M. (1999). A Meta-Analytic Review of Experiments Examining the Effect of Extrinsic Rewards on Intrinsic Motivation. *Psychological bulletin.* 125. 627-68; discussion 692. 10.1037/0033-2909.125.6.627
10. Deglin, M. (2016). *Stilovi roditeljstva i njihov utjecaj na razvoj djeteta* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education).
11. Delale, E. A. (2009). *Psihosocijalne odrednice odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
12. Derman-Sparks, L., ABC Task Force (1993). *Anti-Bias Curriculum: Tools for Empowering Young Children*. Washington DC: NAYEC.
13. Dodge, K. A. (2010). Parent discipline in an international sample: Associations with childbehaviors and moderation by perceived normativeness. *Child development*, 81, 487-502.
14. Durrant, J. i Ensom, R. (2012). Physical punishment of children: lessons from 20 years of research. *Canadian Medical Association Journal*, 184 (12), str. 1373-7.
15. Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A., Lansford, J. E., Chang, L., Zelli, A., Deater-Deckard, K.
16. Gunderson, E. A., Gripshover, S. J., Romero, C., Dweck, C. S., Goldin-Meadow, S., Levine S. C. (2013). Parent Praise to 1- to 3-Year-Olds Predicts Children Motivational Frameworks 5 years Later. *Child Development*, 84, 1526-1541. doi: 10.1111/cdev.12064

17. Henderlong, Jennifer & Lepper, Mark. (2002). The Effects of Praise on Children's Intrinsic Motivation: A Review and Synthesis. *Psychological bulletin*. 128. 774-95. 10.1037/0033-2909.128.5.774
18. Kairys, S. W., Johnson, C. F. i Committee on Child Abuse and Neglect. (2002). The psychological maltreatment of children—technical report. *Pediatrics*, 109(4), e68-e68
19. Khera, L. (2022). Odgojni postupci roditelja i rizična ponašanja djece i mladih - iz roditeljske perspektive (Diplomski rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:897433>
20. Hart, N. S., Binggeli, N. J. i Brassard, M. R. (1998.) Evidence for the effects of psychological maltreatment. **Journal of Emotional Abuse**, 1 (1), 27-58.
21. Killen, K. (2001). Zlostavljana djeca su odgovornost svih nas. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
22. Labrović, M. (2016). Neke značajke nagrađivanja i kažnjavanja u obiteljskom i školskom kontekstu (Diplomski rad). Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:757721>
23. Ljevar, M. (2020). Odgojne metode roditelja djece rane i predškolske dobi (Završni rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:171700>
24. Maleš, D. (2008). Kako djeca doživljavaju kažnjavanje u obitelji? *Dijete i društvo - časopis za promicanje prava djeteta* 10(1/2): 49-70. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/373918>
25. Maleš, D. i Kušević, V. (2008). Kako djeca doživljavaju kažnjavanje u obitelji? *Dijete i društvo*, 10(1/2), 49-68.
26. Marija Nešić, Branislava Popović-Čitić. "Punishment as a form of parental discipline." *Specijalna Edukacija i Rehabilitacija* 17.3 (2018) 235-256
27. Mišetić, D. i Kovačević, A. (2010). Efekti pozitivnih i negativnih poticaja na ponašanje djeteta rane dobi. *Školski vjesnik*, 59 (4.), 555-568. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82416>
28. Obradović, V. (2014). Rizično delinkventno kriminalno ponašanje. Zagreb: Politička kultura
29. Omanović N. Nagrade i kazne u odgojnom procesu. Preuzeto 17.1.2022. sa: <http://porodicno.ba/wp-content/uploads/2014/03/NAGRADE-I-KAZNE-U-ODGOJNOM-PROCESU.pdf-NIJAZ.pdf>
30. Ogris, I. (2016). Utjecaj obiteljskog odgoja na razvoj djeteta (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:161053>
31. Pećnik, N., & Tokić, A. (2011). Roditelji i djeca na pragu adolescencije: pogled iz tri kuta. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
32. Pernar, M. (2010). Roditeljstvo. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 255-260.
33. Plavac, Z., Balog, N. (2000.), Nagrade i kazne u odgoju djeteta mlađe školske dobi. *Život i škola*, (3): 65.-74
34. Plevnjak, I. (2021). Odgoj u obitelji (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:072906>

35. Pink, D. H. (2011). *Drive: the surprising truth about what motivates us*. First Riverhead trade paperback edition. New York, Riverhead Books.
36. Privara, T. (2020). *Metode i sredstva kažnjavanja učenika osnovnoškolske dobi* (Diplomski rad). Zadar: Sveučilište u Zadru. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:862208>
37. Rebellon, C. J. i Straus, M. (2017). Corporal punishment and adult antisocial behavior. *International Journal of Behavioral Development*, 41(4), 503–513.
38. Rijavec, M. i Miljković, D. (2010). *Pozitivna disciplina u razredu: priručnik za preživljavanje u razredu*. Zagreb: IEP – D2.
39. Rosić, V. (2005). *Odgoj, obitelj, škola*. Mala enciklopedija odgoja. Rijeka: Žagar.
40. Rosić, V., Mušanović, M. (1997). *Opća pedagogija*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
41. Sklepić, M. (2019). *Efikasnost pedagoških mjera u osnovnoj školi* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:481148>
42. Štriga, D. (2022). *Odgojni postupci roditelja* (Završni rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:322756>
43. Theunissen, M. H. C., Vogels, A. G., Reijneveld, S. A. (2015). Punishment and Reward in Parental Discipline for Children Aged 5 to 6 Years: Prevalence and Groups at Risk. *Academic Pediatrics*, 15, 96-102. doi: 10.1016/j.acap.2014.06.024
44. Trstenjak, D. (1917), *Nagrade i kazne*. Zagreb: Tiskom Boranića i Rožmanića.
45. Tukša, M. (2018). *Percepcija nagrada i kazni te povezanost sa školskim uspjehom kod učenika osnovnih škola* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:683508>
46. Vasta, R., Haith, M.M. i Miller, S.A. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
47. Velki, T., i Bošnjak, M. (2012). Povezanost roditeljskih odgojnih postupaka s tjelesnim kažnjavanjem djece. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58(28), 63-81.
48. Vidović, L. (2008). Tjelesno kažnjavanje djece u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1), 303-320.
49. Vizek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M. i Miljković, D. (2003) *Psihologija obrazovanja*, Zagreb: IEP
50. Vujčić, V. (2013). *Opća pedagogija*. Zagreb: Hrvatski pedagoško – književni zbor.obitelj. Hrvatska enciklopedija., mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2023., Pristupljeno 26.12.2023. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/44557>>.
51. Vukasović, Ante (1989), *Analiza i unapređivanje odgojnog rada*, Samobor: Zagreb – radna organizacija za grafičku djelatnost.
52. Woolfolk, A. (2016) *Edukacijska psihologija*, Jastrebarsko: Naklada Slap

13. Prilog br. 1 Anketni upitnik

Poštovani roditelji,

pred Vama se nalazi upitnik koji se radi u svrhu istraživanja o zastupljenosti nagrada i kazni u obiteljskom odgoju u porodicama u Kantonu Sarajevo. Istraživanje se vrši u svrhu izrade magistarskog rada te je ovaj upitnik potpuno anoniman. Pitanja pažljivo pročitajte i odgovorite na stavke koje se odnose na Vas i Vaš način odgoja.

Hvala Vam na izdvojenom vremenu za popunjavanje ovog upitnika!

1. Demografski podaci

Spol:

- Muško
- Žensko

Koliko djece imate?

- Jedno dijete
- Dvoje djece
- Troje djece
- Četvoro djece
- Više od četvoro djece

2. Učestalost primjena nagrada i kazni

Uputa: Dragi roditelji, sljedeća dva pitanja se odnose na učestalost korištenja nagrada i kazni. Odaberite jednu od ponuđenih 6 stavki te odgovorite koliko često, u periodu od jedne godine, koristite nagrade i kazne.

Koliko često koristite nagrade u odgoju?

- Dnevno
- Dva ili više puta sedmično
- Jednom sedmično
- Jednom mjesečno
- Nekoliko puta mjesečno
- Nekoliko puta godišnje

- Ne koristim nagrade u odgoju

Koliko često koristite kazne u odgoju?

- Dnevno
- Dva ili više puta sedmično
- Jednom sedmično
- Jednom mjesečno
- Nekoliko puta mjesečno
- Nekoliko puta godišnje
- Ne koristim kazne u odgoju

3. Korištenje pojedinih vrsta nagrada i kazni

Uputa: U naredna dva pitanja je, kroz Likertovu skalu, prikazana učestalost korištenja određenih vrsta nagrada i kazni. Za svaku stavku označite koliko često tu nagradu/kaznu koristite. Npr. ukoliko dijete pohvalite svaki put kada uradi nešto dobro, označite tu stavku sa "jako često". Ukoliko to radite često, ali ne svaki put ili učestalo, označite je sa "često", itd.

Koliko često koristite sljedeće vrste nagrađivanja?

	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Jako često
Pohvala i iskazivanje poštovanja					
Davanje slatkiša					
Organizacija nekog događaja, npr. odlazak u cirkus, zabavni park					
Dopuštanje djeci da posjete prijatelje ili ih pozovu kući					

Poklon, npr. nova igračka					
Novac					

Ukoliko postoje dodatne nagrade koje koristite, a koje nisu navedene u prethodnoj tabeli, navedite koje su to i koliko često ih koristite.

Koliko često koristite sljedeće vrste kazni?

	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Jako često
Izražavanje nezadovoljstva					
Uskraćivanje igranja igrica, gledanja TV-a					
Ispravka učinjene štete					
Vikanje					
Sramoćenje i ismijavanje ispred prijatelja, braće ili sestara					
Izolacija					
Tjelesno kažnjavanje					

Ukoliko postoje dodatne kazne koje koristite, a koje nisu navedene u prethodnoj tabeli, navedite koje su to i koliko često ih koristite.

4. Stavovi roditelja o korisnosti nagrađivanja i kažnjavanja

Uputa: U narednom dijelu potrebno je da navedete Vaše mišljenje i stavove o nagrađivanju i kažnjavanju u odgoju. Da li je korisno ili ne, na koji način i Vaše argumente.

Da li smatrate da su nagrađivanje i kažnjavanje korisni u odgoju? Molimo Vas da navedete svoje razloge i obrazložite Vaš odgovor.
